

Multi-Cultural Curriculum Planning Approaches in Higher Education

Shahla Bagheri*

Vahid Khashei**

Bijan Zare***

Poran Sepehri Amin****

Received: 2019/05/11

Accepted: 2018/06/22

Abstract

Curriculum as a political document in every society must reflect its values and basic policies. In this research some approaches to multi-cultural curriculum planning in higher education have been presented, the results of which could be applicable in the Ministry of Higher Education (for all Universities), Farhangian University, and Shahid Rajaiee Teachers' Training University. The research is a practical one using a descriptive-analytical methodology and library or documented study. It has also carried out a field survey obtaining the needed info through interviews and questionnaires. Using Cochran Model, the sampling consisted of 373 persons from the statistical population of 10000 professors, staff, and university students studying within the period of 1391 to 1396, pursuing their continuous Bachelor Degree in Farhangian University. In this research SWOT method has been used for analyzing strengths, weaknesses, opportunities, and threats, and presenting the most important policies of multi-cultural curriculum. Moreover, the strategic model of SOAR has been applied to planning the strategy of strengths and explaining the opportunities, ideals, and results. Then with applying the quantitative strategic planning matrix, the various strategy choices have been identified and assessed. We can sum up the best strategy for multi-cultural curriculum planning as setting up the curriculum and syllabus on the basis of the whole country's cultural diversity to the extent that the policy of "unity in plurality" will be implemented properly.

Keywords: "Curriculum", " Multi-Cultural Curriculum", "SWOT Method", "SOAR Method"

* Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University sbagheri@khu.ac.ir

** Associate Professor of Business Management, School of Management and Accounting, Allameh Tabatabai University khashei@atu.ac.ir

*** Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University dr_Bizhanzare@yahoo.com

**** PhD Student in Cultural Policy Studies, Kharazmi University sepehri@medu.ir

راهبردهای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۳۱

شهلا باقری *

وحید خاشعی **

بیژن زارع ***

پوران سپهری امین ****

چکیده

برنامه درسی به عنوان یک سند سیاسی در هر جامعه‌ای موظف است ارزش‌ها و سیاست‌های اساسی جامعه را در خود منعکس سازد. در این تحقیق به ارائه راهبرد در تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی می‌پردازیم که نتایج آن در کلیه دانشگاه‌های وزارت علوم کاربرد دارد. این پژوهش از نظر هدف از زمره تحقیقات کاربردی و از نظر روش، پیمایشی و توصیفی-تحلیلی است که برای تدوین چارچوب نظری تحقیق و مروری بر تحقیقات پیشین، از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) بهره گرفته شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه استفاده شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران از جامعه آماری ۱۰۰۰۰ نفری اساتید، کارکنان و دانشجویان ورودی سال‌های ۹۱ تا ۹۶ دوره کارشناسی پیوسته دانشگاه فرهنگیان، تعداد ۳۷۳ نفر محاسبه شد. در این پژوهش از تحلیل سوات SWOT برای شناسایی قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و ارائه مهم‌ترین راهبردهای برنامه درسی چندفرهنگی استفاده شده است. همچنین از مدل استراتژیک SOAR برای تدوین استراتژی توسعه و تشریح قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج استفاده شده است. سپس با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی، گزینه‌های مختلف استراتژی شناسایی شده و مورد ارزیابی قرار گرفت. بهترین استراتژی برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی این گونه به دست آمد: "برنامه‌های درسی و سرفصل‌های آموزشی را بر اساس تنوع فرهنگی کشور طوری تنظیم کنیم که سیاست "وحدت در حین کثرت" به معنای واقعی اجرا گردد".

واژگان کلیدی: برنامه درسی، برنامه درسی چندفرهنگی، روش SWOT، روش SOAR

* دانشیار گروه آموزشی جامعه شناسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول)

sbagheri@khu.ac.ir

khashei@atu.ac.ir

** دانشیارگروه مدیریت بازرگانی دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی

*** دانشیار گروه آموزشی جامعه شناسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه خوارزمی

dr_Bizhanzare@yahoo.com

sepehri@medu.ir

**** دانشجوی دکتری رشته سیاست‌گذاری فرهنگی دانشگاه خوارزمی

مقدمه

در عصر حاضر به دلیل تعاملات گسترده فیزیکی و مجازی افراد و فرهنگ‌ها و از میان رفتن مرزهای قراردادی سنتی، پیوندهای گریزناپذیری بین افراد و فرهنگ‌ها به وجود آمده است؛ حضور فرهنگ‌ها در کنار یکدیگر و تلاقی آن‌ها احتمال ایجاد چالش و تنش در میان افراد و فرهنگ‌ها را افزایش داده است. بدین جهت سازوکاری مناسب به منظور نزدیکی فرهنگ‌ها و ایجاد تفاهم و تعامل میان آن‌ها در جهت هم‌زیستی نیاز است (صادقی، ۱۳۸۹، ص. ۱۹۱). وسعت و شرایط جغرافیایی سرزمین ایران از دیرباز موجب سکونت جماعات نسبتاً گوناگون شده است. یافته‌های باستان‌شناسی و تاریخی نشان می‌دهد که از هزاران سال پیش از میلاد و قبل از ورود اقوام آریایی به این سرزمین، دست کم سیزده قوم متفاوت به‌طور هم‌زمان در آن زندگی کرده‌اند که آگاهی چندانی از زبان و فرهنگ آن‌ها در دست نیست (دلآوری، ۱۳۹۰). با تغییر و تحولاتی که در شرایط جغرافیایی و حد و مرزهای این سرزمین به وجود آمده است، طبعاً ترکیب فرهنگی و قومی آن نیز به مرور زمان دستخوش تغییرات شده است. اما واقعیات، همچنان از وجود تنوع قومی و فرهنگی در این سرزمین حکایت می‌کند. حضور هم‌زمان چند قوم و به تبع آن چند فرهنگ مختلف در چارچوب جغرافیای سیاسی واحد را جامعه چندفرهنگی^۱ گویند (پارخ^۲، ۲۰۰۸). براساس این تعریف، جامعه ایران یک جامعه چندفرهنگی است. بنابراین فراهم کردن شرایط مساوی برای دست‌یابی به فرصت‌های آموزشی از نظر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حائز اهمیت فراوانی است. در این میان برنامه درسی^۳ به عنوان مهم‌ترین رکن نظام آموزشی، عنصر مناسبی است تا نیل به این مقصود، میسر گردد. از سوی دیگر، برنامه درسی

¹ Multiculturalism

² Parekh

³ Curriculum

چندفرهنگی^۱، به عنوان یکی از مباحث جدی در جوامع چندفرهنگی مطرح شده و نیاز و ضرورت نظام‌های آموزشی به ویژه در جوامع چندفرهنگی و نیاز نوع بشر در جهت تنظیم ارتباطات خود با فرهنگ ملی و فرهنگ جهانی است. به منظور استخراج "راهبردهای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی"، از چارچوب جامع تدوین راهبردی استفاده شده است (اعرابی، ۱۳۸۵، ص. ۳)؛ با این تفاوت که علاوه بر ماتریس SWOT^۲ سعی شده از ترکیب مدل SOAR^۳ که یکی از مدل‌های نسبتاً جدید در تدوین برنامه‌ریزی راهبردی می‌باشد، با توجه به عناصر اصلی این مدل که شامل قوت، فرصت، آرمان و نتایج است، استفاده شود. مدل SOAR همیشه در سطوح بالای مدیریت استفاده می‌شود و به دنبال این است تا تمام ذی‌نفعان را در همه سطوح در برگیرد و آن بخش از کارمندان و ذی‌نفعان را در بر می‌گیرد که تاکنون بخشی از فرایند برنامه‌ریزی راهبردی به شمار نمی‌آمدند (خاوریان و همکاران، ۱۳۹۲، صص. ۱۳۱-۱۳۰).

ضرورت و اهمیت پژوهش

براساس موارد و دلایل زیر این طرح ضرورت و اهمیت دارد: -توجه به کرامت انسان به عنوان موجودی که جانشین خدا در زمین از یک سو و توصیه، توجه و تأکید منابع دینی و آیات قرآنی به این مقوله که شناخت و احترام به فرهنگ‌ها و ملت‌ها را به عنوان یک امر مهم قلمداد کرده و شناخت آن را بر مردم فرض دانسته است، از سوی دیگر است. یک نمونه آن آیه سیزدهم سوره حجرات است.

-نیاز جوامع چندفرهنگی در جهت تدوین برنامه درسی چندفرهنگی است که به نوعی در نظام برنامه درسی ایران نیز مغفول واقع شده است (شمشیری و نوشاد، ۱۳۸۶).

¹ Multicultural curriculum

² Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

³ Strengths, Opportunities, Aspirations, Results

حضور و زندگی قومیت‌های مختلفی همچون فارس‌ها، ترک‌ها، کردها، بلوچ‌ها، ترکمن‌ها، عرب‌ها و لر‌ها در کنار یکدیگر (مقصودی، ۱۳۷۲، ص. ۴۵) و نیز تکلم به زبان‌های فارسی، ترکی، کردی، لری، ترکمنی، عربی، بلوچی، طالشی، تاتی، لکی، ارمنی و وجود لهجه‌های مختلف در برخی زبان‌ها، خود نمود دیگری از وجود تنوع قومیت‌ها و فرهنگ‌ها در ایران کنونی است. با توجه به این که جامعه فرهنگی ایران جامعه چندفرهنگی است، بنابراین نظام آموزشی ایران باید به نحو مناسب آموزش چندفرهنگی را در سرلوحه مأموریت‌های خویش قرار دهد.

- از سوی دیگر استفاده از ظرفیت و پتانسیل موجود داخل فرهنگ‌هاست که خود می‌تواند به عنوان عامل مهم تقویت فرهنگ ملی قلمداد گردد. چون همه فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها دارای پتانسیل‌هایی هستند که در مواجهه با یکدیگر می‌توانند از محاسن همدیگر استفاده کرده و در مواجهه با یکدیگر نواقص احتمالی خود را جبران نمایند. لذا طراحی برنامه درسی چندفرهنگی از این منظر قابل توجه است.

- همچنین توجه جدی کشورهای مختلف به این مقوله، اهمیت موضوع را بیش از پیش آشکار می‌سازد. به گزارش رسنیک^۱، از دهه ۱۹۷۰ بسیاری از کشورها روی این مهم، پژوهش و تحقیق می‌کنند و توانسته‌اند از نتایج آن بهره‌های فراوان ببرند (۲۰۰۹، Resnik). این در حالی است که تاکنون در داخل کشور کار مناسب و جامعی انجام نشده است.

- ضرورت توجه به تدوین برنامه‌های چندفرهنگی به عنوان یک تکلیف قانونی که در "اسناد بالا دستی" کشور که شامل؛ "قانون اساسی" (اصول نوزده، پانزده، چهارده، سیزده و دوازدهم به ترتیب با بیشترین تأکید، به موضوع چندفرهنگی کشور پرداخته)، "مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی" (مصوبه ۵۷۹ مبنی بر گنجاندن درس "تاریخ، فرهنگ و تمدن اقوام و فرهنگ‌ها" در برنامه‌های درسی رسمی است و مصوبات ۲۰۱،

¹ Resnik

۲۱۹، ۲۱۰، ۲۸۸ و ۴۵۹)، سند چشم‌انداز توسعه بیست ساله ایران ۱۴۰۴ (موضوع توجه به "حفظ کرامت حقوق انسان‌ها"، "ایجاد فرصت‌های برابر و به دور از تبعیض"، "عدالت اجتماعی و آزادی‌های مشروع" را به عنوان بخشی از اهداف خود مطرح کرده است) و همین‌طور در "فلسفه تربیت رسمی و عمومی" (سه اصل؛ "تنوع و تکثر"، "کرامت" و "عدالت تربیتی") به آنها اشاره شده و به نوعی جزء تکالیف قانونی برنامه ریزان در این عرصه محسوب می‌شود.

ادبیات تجربی و نظری

واژه Culture یا همان فرهنگ که از زبان کلاسیک ریشه می‌گیرد، نخست در آلمان به کار برده شده است، اما نه در معنای امروزی بلکه به معنای کشت و کار و بهسازی به کار برده شده است. اولین بار مردم‌شناس انگلیسی تایلر^۱ در سال ۱۸۷۱ با تکیه بر عناصر تشکیل‌دهنده فرهنگ، آن را مجموعه پیچیده و به هم پیوسته‌ای از دانش، اعتقادات، قوانین، هنر، آداب و رسوم و عادات و تمام آنچه فرد به عنوان عضوی از جامعه، از اجتماع اطراف خود می‌گیرد، تعریف نمود (صداقتی فرد، ۱۳۸۸). فرهنگ انسان مانند شناسنامه‌ای است که مشخصات و ریشه او را نشان می‌دهد (ملکی، ۱۳۸۰). نکته مهم در تعریف فرهنگ، اکتسابی بودن آن است که فرهنگ را از رفتارهای برخاسته از وراثت و ویژگی‌های زیستی متمایز می‌کند (توسلی، ۱۳۸۱). رابطه میان آموزش و فرهنگ یک رابطه دو سویه است؛ به طوری که برخی فرهنگ را محصول یک فرایند بین نسلی آموزش قلمداد کرده و از طرف دیگر، فرایند آموزش را نیز متأثر از نظام معنایی، ارزش‌ها و هنجارهای (یا همان فرهنگ) موجود در یک جامعه محسوب نموده‌اند (صادقی، ۱۳۹۱).

¹ Tyler

فرهنگ به دلیل تأثیری که در امور دارد، یک مقوله مجزا از امور دیگر نیست. اما در عرض آن‌ها نیز قرار ندارد و روح همه فعالیت‌ها را تشکیل می‌دهد. هر جا که آدمی به کاری مشغول است، باید ارزش‌ها و هنجارهای آن کار را مراعات کند که همان فرهنگ اوست (ملکی، ۱۳۸۰). فرانسیس کلاین^۱ (۲۰۰۳) معتقد است؛ پژوهشگران برنامه درسی باید یاد بگیرند تا مفاهیم جدید را عملیاتی کنند، سؤالات مختلف بپرسند و به برنامه درسی از نگاه‌ها و دیدگاه‌های مختلف بنگرند. به زعم فتحی (۱۳۸۶) در دوران کنونی برنامه درسی به عنوان رشته‌ای است که در آن زبان و گفتمان‌های متفاوتی به کار برده می‌شود. منظور از گفتمان، متن و بستری است که در آن یک موضوع یا رشته مورد توجه قرار می‌گیرد. در دوران معاصر گفتمان‌های متعددی به منصفه ظهور رسیده که برنامه درسی را در بسترهای مختلفی مورد بحث و بررسی قرار داده است. یکی از بسترها؛ مباحث نژادی می‌باشد که حاوی تلاش‌های وسیع گروهی از پژوهشگران در حوزه "چندفرهنگ‌گرایی" و رفع تبعیض در عرصه تعلیم و تربیت و برنامه درسی است (فتحی، ۱۳۸۶). برخی متخصصان برنامه درسی نیز مباحثی چون فرهنگ، قومیت، نژاد و چندفرهنگی را زیرمجموعه مبانی جامعه‌شناختی برنامه درسی مطرح کرده‌اند (موسی‌پور، ۱۳۸۵، ص. ۵۰). انسان‌شناسان و جامعه‌شناسان نیز بر بازنمایی موضوعاتی نظیر هویت، نژاد و قومیت و مرتبط کردن آن با تعلیم و تربیت تأکید می‌ورزند (مک کارتی^۲، ۱۹۹۳). محتوای برنامه‌های درسی چندفرهنگی باید هویت قومی، کثرت‌گرایی فرهنگی، توزیع نابرابر منابع و فرصت‌ها و سایر مسائل سیاسی، اجتماعی ناشی از گذشته دور و دراز تبعیض را در بر بگیرد. برنامه درسی چندفرهنگی یک فلسفه و یک روشی برای اصلاحات آموزشی به شمار می‌رود و به معنای یادگیری درباره تنوع فرهنگی، آماده‌شدن برای آن و تحسین کردن آن است. فریمن^۱ معتقد است

¹ Francis Klein

² Mccarthy

که یک برنامه درسی چندفرهنگی باید ترغیب‌کننده ترکیب و تلفیق ایده‌ها و نظرات فرهنگی شود و اهمیت گوناگونی فرهنگی را تشخیص بدهد، نه این که تنها به سلطه-گری کامل یک فرهنگ اکثریت پردازد (فریمن^۱، ۱۳۸۳). ارزش‌های مربوط به حقوق اساسی چون دفاع از صلح و حفظ حراست و محیط زیست، هویت فرهنگی ملت‌ها، عدالت، احترام به دیگری، احترام به کار و دسترنج نیز باید در برنامه‌های درسی و محتوای آموزشی مورد توجه باشد، زیرا آموزش این برنامه‌ها، دیدگاه جوانان را نسبت به دنیا وسعت می‌بخشد که به این طریق تربیت با زندگی و محیط کار پیوند برقرار می‌کند (مکتبی، حنیفی، ۱۳۸۴). عزیز، بلندهمتان، سلطانی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان "بررسی وضعیت آموزش چندفرهنگی در مراکز تربیت معلم سنج از منظر دانشجویان" نشان دادند که از نظر دانشجویان، آموزش چندفرهنگی از جایگاه مناسبی برخوردار نیست و مدرسان مراکز تربیت معلم نیز به موضوعات و مفاهیم چندفرهنگی در آموزش‌های خود چندان توجه نمی‌کنند. تحلیل محتوای کتاب‌ها نیز مشخص می‌کند که توجه چندانی به مفاهیم آموزش چندفرهنگی در محتوای درسی مراکز تربیت معلم نشده است.

عراقیه، فتحی و اجارگاه، فروغی ابری و فاضلی (۱۳۸۸) در مقاله خود تحت عنوان "تلفیق، راهبردی مناسب برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی"، با ذکر این نکته که بسیاری از کشورها مانند ایران، به‌طور مستقیم درگیر تنوع اقوام و فرهنگ‌های مختلف هستند، وظیفه آموزش عالی را فراهم کردن بسترهای مناسب در برنامه‌های درسی، برای آشنایی با فرهنگ‌های مختلف بیان می‌کنند.

عراقیه، فتحی و اجارگاه (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "جایگاه چندفرهنگی در آموزش مدرسه‌ای و آموزش عالی" با بررسی جایگاه چندفرهنگی در آموزش مدرسه‌ای و تبیین آثار آن در آموزش عالی، نتایج پژوهش، وجود زمینه‌های خانوادگی و اجتماعی در

¹ Freeman

استهزاء سایر فرهنگ‌ها، احساس برتری و تعصبات فرهنگی، ضعف اطلاعات دینی درخصوص برابری و برادری همه انسان‌ها، ضعف اطلاعاتی همه دانش‌آموزان از شخصیت‌ها و آثار فرهنگی برجسته را نشان می‌دهد.

تحقیق دیگری در سال ۲۰۰۷ توسط انجمن آمریکایی کالج‌ها و دانشگاه‌ها^۱ (AACU) صورت گرفته و در واقع بخش کوچکی از یک تحقیق گسترده‌ای بوده که موارد مختلف آموزش چندفرهنگی را شامل می‌شده است، نشان‌دهنده این است که ۶۳٪ دانشگاه‌ها و کالج‌ها موفق شده‌اند سطحی از سطوح آموزش چندفرهنگی را در برنامه‌های درسی دانشگاهی خود تلفیق کرده و آن را در برنامه‌های آموزش عالی برجسته نمایند.

چارچوب روش‌شناختی

این پژوهش از نظر هدف از زمره تحقیقات کاربردی و از نظر روش پیمایشی و توصیفی-تحلیلی است و برای تدوین استراتژی‌های تهیه برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی از چارچوب جامع تدوین استراتژی استفاده گردید. به منظور تدوین چارچوب نظری تحقیق و مروری بر تحقیقات پیشین نیز از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) بهره گرفته شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه استفاده شد. با توجه به این که دانشگاه فرهنگیان همانند دیگر دانشگاه‌ها تابع ضوابط و شرایط وزارت علوم می‌باشد و در تمام استان‌ها نیز دارای پردیس و دانشکده است. در واقع نمونه ما از دانشگاه‌های سراسر کشور انتخاب شده است. جامعه آماری از جامعه ۱۰۰۰۰ نفری اساتید، کارکنان و دانشجویان ورودی سال‌های ۹۱ تا ۹۶ دوره کارشناسی پیوسته دانشگاه فرهنگیان انتخاب شد. برای تعیین حجم نمونه از جدول مورگان که با استفاده از فرمول کوکران محاسبه گردیده، تعداد ۳۷۳ نفر برآورد شد. کلیه مصاحبه‌ها و پرسشنامه‌ها در مورد این ۳۷۳ نفر اجرا گردید که به نقاط ضعف و نقاط قوت و

¹ Association of American Colleges and Universities

فرصت‌ها و تهدیدها و آرمان‌ها و نتایج حاصل از تدوین برنامه درسی چندفرهنگی رسیده و در نهایت راهبردهای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی و اولویت‌بندی آن‌ها بر حسب جذابیت مشخص گردید. همان‌گونه که در بالا ذکر شد برای تدوین استراتژی‌های تهیه برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی باید ابتدا چارچوب جامع تدوین استراتژی تنظیم گردد. چارچوب جامع تدوین استراتژی دارای چهار مرحله اصلی می‌باشد که به شرح ذیل انجام گردید:

۱- **مرحله شروع:** در این مرحله بیانیه دانشگاه تهیه می‌شود. در اینجا بیانیه دانشگاه، استراتژی‌های تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی است.

۲- **مرحله ورودی:** در این مرحله اطلاعات و عوامل اصلی مورد نیاز از داخل و خارج دانشگاه برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی، شناسایی و مشخص می‌شود. این مرحله شامل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی است (اعرابی، ۱۳۸۵). عوامل داخلی شامل نقاط قوت و ضعف دانشگاه برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی است که این عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) دانشگاه از طریق انجام مصاحبه با اساتید، کارکنان و دانشجویان دانشگاه احصاء گردید و ماتریس ارزیابی عوامل داخلی دانشگاه تنظیم گردید. به همین ترتیب عوامل خارجی که شامل فرصت‌ها و تهدیدهای بیرون از دانشگاه برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی نیز از طریق مصاحبه با اساتید و کارکنان و دانشجویان دانشگاه احصاء گردید و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی دانشگاه نیز تنظیم شد. برای این که بتوانیم از میان چهار نوع راهبردهای تهاجمی، محافظه‌کارانه، تنوع و تدافعی، راهبرد مناسب را برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی انتخاب کنیم. پس از نمره‌دهی ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، نمره نهایی را در جدول ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی قرار داده و نوع راهبرد مشخص می‌شود. در این پژوهش راهبرد محافظه‌کارانه برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی احصاء شد.

۳- **مرحله تطبیق و مقایسه:** دیدگاه مثبت‌شناسی در یک برنامه‌ریزی راهبردی، به جای تمرکز بر مشکلات و ضعف‌ها و تهدیدها، به شناسایی و ایجاد قوت‌های کنونی و فرصت‌های سودبخش می‌پردازد. در فرایند سنتی برنامه‌ریزی راهبردی (استراتژی SWOT به عنوان نمونه‌ای از آن که مشتمل بر قوت‌ها، فرصت‌ها و ضعف‌ها و تهدیدهاست) چنانچه بخواهیم به لحاظ نظم فکری آن را به دو بخش ۵۰/۵۰ تقسیم کنیم، باید ۵۰ درصد از زمان خود را به نقاط مثبت و ۵۰ درصد بقیه را به نقاط منفی اختصاص دهیم. انسان ذاتاً به تقویت و تمرکز بر نقاط منفی گرایش دارد. در نگرش مثبت‌شناسی، نقاط قوت و فرصت‌ها را تا آنجا رشد می‌دهیم که بتوانیم از طریق آن ضعف‌ها و تهدیدها را پوشش دهیم (Stavros et al, 2010, p.5؛ خاوریان و همکاران، ۱۳۹۲، ص. ۱۳۱). بنابراین در این مرحله سعی شده تا با استفاده از مدل SOAR نقاط قوت و فرصت‌ها را بیان کرده و به جای تأکید بر نقاط منفی (ضعف‌ها و تهدیدها) بر آرمان‌ها و نتایج تأکید شود. آرمان‌ها و نتایج نیز همانند نقاط قوت و نقاط ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها از طریق مصاحبه با اساتید، کارکنان و دانشجویان احصاء شد.

۴- **مرحله تصمیم‌گیری:** در این مرحله با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی (QSPM) گزینه‌های مختلف استراتژی شناسایی شده و در مرحله تطبیق، مورد ارزیابی و قضاوت قرار گرفته و جذابیت نسبی آن‌ها تعیین می‌شود (اعرابی، ۱۳۸۵). یکی از ابزارهای برنامه‌ریزی راهبردی که برای تصمیم‌گیری استفاده می‌شود، تکنیک SWOT است. این تکنیک بر پایه قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها استوار است. این مدل در همه سطوح مدیریتی استفاده می‌شود؛ ولی در اکثر موارد در سطوح بزرگ مدیریتی به کار می‌رود. در طرف مقابل مدل SOAR همیشه در سطوح بالای مدیریت استفاده می‌شود و به دنبال این است تا تمام ذی‌نفعان را در همه سطوح دربرگیرد. در واقع، این مورد تفاوت کلیدی بین این دو مدل است؛ زیرا مدل SOAR آن بخش از کارمندان و ذی‌نفعان را در برمی‌گیرد که تاکنون بخشی از فرایند برنامه‌ریزی راهبردی به

شمار نمی‌آمدند. در این پژوهش ذی‌نفعان اساتید، کارکنان و دانشجویان دانشگاه می‌باشند که هر سه گروه از ابتدا در تدوین و اولویت‌بندی راهبردهای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی نقش داشتند. استراتژی SOAR با سایر استراتژی‌های توسعه دارای تفاوت‌های زیادی است. این تفاوت به علت سؤال‌هایی است که پرسیده می‌شود و همچنین آن دسته از افرادی است که به این سؤال‌ها پاسخ می‌دهند. این مدل، ترکیبی از استراتژی SWOT و دیدگاه مثبت است که ژاکلین ام. استاورس^۱ آن را ابداع کرده است (خاوریان و همکاران، ۱۳۹۲، صص. ۱۳۰-۱۳۱).

تحلیل تجربی

ابتدا برای هر کدام از مصاحبه‌شوندگان (اساتید، کارکنان و دانشجویان) در مورد عوامل داخلی (نقاط قوت و نقاط ضعف) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) که در تدوین برنامه درسی چندفرهنگی مؤثر است و در مورد آرمان و آرزوهایی که در تدوین و اجرای برنامه درسی چندفرهنگی در دانشگاه داریم و نتایج احتمالی حاصل از تدوین برنامه درسی چندفرهنگی و اجرای آن در آموزش عالی به آن‌ها خواهیم رسید را با مثال توضیح دادیم. سپس برای هر شش عامل، پیشنهادات آن‌ها را اخذ و جمع‌آوری کردیم که به چند مورد از نتایج مصاحبه به شرح ذیل اشاره می‌گردد:

دانشجویان:

نقاط قوت: امکان اجرای واحدهای چندفرهنگی به شیوه مجازی در دانشگاه
نقاط ضعف: برای همه دانشجویان در فرهنگ‌های متفاوت، محتوای آموزشی مشترکی در نظر گرفته شده است.

فرصت‌ها: از جمله سازمان‌های مهم جامعه که با تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها مواجه است، آموزش عالی است.

تهدیدها: آموزش‌های یکسان در سیستم چندفرهنگی امکان فراموشی اصالت‌های قومیتی و آداب و رسوم و به ویژه زبان را با تهدیدی جدی روبرو می‌کند.

آرمان‌ها: محوریت آموزش در دانشگاه، آموزش چگونگی با هم زیستن است.

نتایج: از بین رفتن تبعیض‌های نژادی، قومی و فرهنگی

اساتید:

نقاط قوت: امکان اجرای دوره‌های آموزشی " مهارت‌های آموزش چندفرهنگی " به

اساتید وجود دارد.

نقاط ضعف: هنوز توجه جدی به اصل پانزدهم قانون اساسی جهت اهمیت دادن به

فرهنگ قومیت‌ها در سیستم آموزشی نشده است.

فرصت‌ها: به کارگیری فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی، عامل وحدت‌بخشی

فرهنگی و وحدت ملی می‌گردد.

تهدیدها: حضور فرهنگ‌ها در کنار یکدیگر و تلاقی آن‌ها، احتمال ایجاد چالش و تنش

در میان افراد و فرهنگ‌ها را افزایش داده است.

آرمان‌ها: برقراری عدالت آموزشی برای تمامی فرهنگ‌های موجود در کشور

نتایج: اجرای برنامه درسی چندفرهنگی موجب توجه به ارزش و اهمیت ذاتی کثرت

فرهنگ‌ها می‌شود

کارکنان:

نقاط قوت: جامعه اسلامی ایران دارای فرهنگ سالم و صحیح اسلامی و انسانی است و

همواره از محوریت ویژه‌ای برخوردار است.

نقاط ضعف: محدودیت سقف واحدهای درسی دوره‌های تحصیلی کارشناسی و

کارشناسی ارشد برای افزودن واحدهای چندفرهنگی

فرصت‌ها: دانشگاه فضای بسیار مناسبی برای متجلی شدن عنصرهای فرهنگی اقوام و

مذاهب گوناگون است.

تهدیدها: به دلیل اهمیت دادن به تنها برخی از گرایش‌های قومیتی در کشور تحت عنوان گرایش‌های ملی و ایرانی، امکان بهره‌وری از کارهای گروهی به دلیل گرایش‌های فردی کاهش یافته است.

آرمان‌ها: اقلیت‌های گروهی در دانشگاه با اعتماد به نفس بیشتری در مراسم‌ها و جشنواره‌ها شرکت کرده و هویت فرهنگی خود را بروز می‌دهند.

نتایج: افزایش سرانه دانشجویی برای اجرای واحدهای درسی چندفرهنگی

-ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFEM)

تجزیه و تحلیل عوامل داخلی کمک می‌کند تا یک شرکت نقاط قوت و ضعف سازمانی خود را شناسایی کند. همچنین سبب شناسایی و درک منابع، توانمندی‌ها و قابلیت‌های شرکت به عنوان منبع مزیت رقابتی می‌شود (بارنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۱۱). این ماتریس ابزاری جهت بررسی عوامل داخلی سازمان است. در واقع نقاط قوت و ضعف واحدهای سازمانی را ارزیابی می‌نماید. برای تهیه یک ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، عمدتاً از نظرات و قضاوت‌های مدیران و کارکنان استفاده می‌شود (اعرابی، ۱۳۸۵، ص. ۱۱). از این ماتریس جهت کمی و مقدراری کردن ارزیابی انجام شده پیرامون عوامل داخلی استفاده می‌شود (معینی، ۱۳۸۵). ماتریس ارزیابی عوامل داخلی از طریق مصاحبه و ارائه پرسشنامه و نظرخواهی که از اساتید، کارکنان و دانشجویان دانشگاه فرهنگیان به شکل زیر نمره‌دهی شده است:^۱

^۱ ضریب داده شده به هر عامل، بیانگر اهمیت نسبی آن عامل در تدوین برنامه درسی چند فرهنگی است. ضرایب از صفر (اهمیت ندارد) تا یک (بسیار مهم است) به هر عامل داده می‌شود. به ترتیبی که مجموع ضرایب داده شده به همه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی از طریق عوامل باید یک شود. رتبه داده شده از ۱ تا ۴ به این ترتیب که: نمره ۱ (ضعف اساسی)، نمره ۲ (ضعف کم)، نمره ۳ (نقطه قوت) و نمره ۴ نشان‌دهنده قوت بسیار بالای عامل می‌باشد. نمره نهایی هر عامل نیز از حاصل ضرب رتبه در ضریب به دست می‌آید. مجموع نمرات نهایی نیز نمره ارزیابی عوامل داخلی به دست می‌آید.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

(IFE)

ردیف	قوت‌ها	ضریب	رتبه	نمره
۱	برنامه درسی چندفرهنگی، ضمن توجه به ارزش و اهمیت ذاتی کثرت فرهنگ‌ها، درصدد ایجاد نوعی وحدت میان دانشجویها از طریق آموزش نحوه تعامل میان آنهاست.	۰/۱	۴	۰/۴
۲	در دانشگاه‌های مجری برنامه درسی چندفرهنگی، گروه‌های اقلیت با حضور در مراسم‌ها و جشنواره‌ها، هویت فرهنگی خود را بروز داده و از سلامت روحی و اعتماد به نفس بیشتری برخوردار می‌شوند.	۰/۱	۴	۰/۴
۳	حتی‌الامکان برای جبران بخشی از کمبودهای ناشی از برنامه درسی چندفرهنگی، مهارت‌های آموزش چندفرهنگی به اساتید آموزش داده شود.	۰/۱	۳	۰/۳
۴	در ویرایش جدید بعضی از کتاب‌ها مثل منابع درس "آموزش فرهنگ و تمدن در ایران و اسلام" به برخی ویژگی‌های فرهنگی اقوام مانند لباس و پوشش، شرح حال نخبگان، آداب و رسوم محلی توجه شود.	۰/۱	۳	۰/۳
۵	جامعه اسلامی ایران جامعه‌ای است که فرهنگ سالم و صحیح اسلامی و انسانی در تمامی مراتب و روابط اجتماعی آن همواره از محوریت ویژه‌ای برخوردار است.	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
۶	تنوع فرهنگی همچنین توان وسعت بخشیدن به درک تنوع انسانی و افزایش احتمال غنا و خلاقیت فرهنگی را دارد.	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۷	اجرای واحدهای چندفرهنگی به شیوه مجازی	۰/۰۶	۳	۰/۱۸
	ضعف‌ها			

۰/۱	۱	۰/۱	تصمیم‌گیران سیاست کلان در ایران تاکنون اقدامی جدی برای بومی‌سازی الگوهای موفق جهانی در برخورد با پدیده چندفرهنگی برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در دوره‌های مختلف تحصیلی در آموزش عالی انجام نشده است.	۱
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	شرایط کنونی طوری بوده است که دانشجویان گاه هویت قومی و فرهنگی خویش را پنهان می‌کنند و ناخواسته به تسلط یک فرهنگ بر جامعه رنگارنگ ایران دامن می‌زنند.	۲
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	برای همه دانشجویان در فرهنگ‌های متفاوت محتوای آموزشی مشترکی در نظر گرفته شده است.	۳
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	در سیاست‌های کلان چندفرهنگی، آموزش عالی به عنوان سازمانی برای آموزش چگونگی با هم زیستن به مردم محسوب می‌شود.	۴
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	هنوز توجه جدی به اصل پانزدهم قانون اساسی جهت اهمیت دادن به فرهنگ قومیت‌ها در سیستم آموزشی نشده است.	۵
۰/۱۴	۲	۰/۰۷	محدودیت سقف واحدهای درسی دوره‌های تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد برای افزودن واحدهای چندفرهنگی	۶
۰/۱۲	۲	۰/۰۶	محدودیت سرانه دانشجویی برای اجرای واحدهای درسی چندفرهنگی	۷
۲/۵۱	----	۱		جمع

جدول شماره ۵: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFEM)

در تجزیه و تحلیل عوامل خارجی، شرکت تهدیدها و فرصت‌های حیاتی و مهم در محیط رقابتی خود را شناسایی می‌کند، همچنین به بررسی چگونگی تکامل و توسعه رقابت در محیط تهدیدات و فرصت‌هایی که شرکت در آینده با آن‌ها مواجه خواهد شد، می‌پردازد (بارنی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۱۱). به منظور کمی کردن و جمع‌بندی عوامل

و برگ خریدهای محیطی کلان و رقابتی و برای سازمان‌های دولتی، خصوصی و عمومی می‌توان از این ماتریس استفاده کرد (فوربیس، ۱۹۹۶). ماتریس ارزیابی عوامل داخلی از طریق مصاحبه و ارائه پرسشنامه و نظرخواهی که از اساتید، کارکنان و دانشجویان دانشگاه فرهنگیان انجام شد، این ماتریس به شکل زیر نمره‌دهی شده است:^۱

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFEM)

ردیف	فرصت‌ها	ضریب	رتبه	نمره
۱	آموزش در سیستم چندفرهنگی برای تأمین عدالت آموزشی لازم بوده و شامل اقداماتی می‌شود که برای گنجاندن صدای تمامی فرهنگ‌های موجود در یک نظام آموزشی انجام می‌پذیرد.	۰/۱	۴	۰/۴
۲	به کارگیری فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی و اشاعه آن از طریق برنامه درسی زمینه‌ساز پیوند اقوام و نژادهای جامعه و عامل وحدت‌بخشی فرهنگی و وحدت ملی می‌گردد.	۰/۱	۴	۰/۴
۳	تنوع فرهنگی را به عنوان بخشی از میراث مشترک بشریت که منبعی برای مبادله اطلاعات، خلاقیت و نوآوری است، می‌توان با تنوع زیستی در جهان طبیعت مقایسه و آن را لازمه زندگی بشری دانست.	۰/۱	۳	۰/۳
۴	برای پیشگیری از تبعیض‌های مبتنی بر نژاد، عقیده، رنگ پوست، جنسیت و سن، کم و بیش در سرتاسر جهان قانون وضع شده است.	۰/۰۲	۲	۰/۰۴
۵	از جمله رسالت‌های اساسی نظام تعلیم و تربیت در جوامع چندفرهنگی، طراحی برنامه‌های درسی حساس به فرهنگ و پاسخ‌گو به ویژگی‌های چندفرهنگی است.	۰/۰۵	۴	۰/۲
۶	مأموریت اصلی رویکرد برنامه درسی چندفرهنگی، طراحی و تدوین برنامه‌های درسی با ویژگی‌های چندفرهنگی است.	۰/۰۵	۴	۰/۲

^۱ ضریب داده شده به هر عامل، بیانگر اهمیت نسبی آن عامل در تدوین برنامه درسی چندفرهنگی است. ضرایب از صفر (اهمیت ندارد) تا یک (بسیار مهم است) به هر عامل داده می‌شود، به ترتیبی که مجموع ضرایب داده شده به همه عوامل باید یک شود. رتبه داده‌شده از ۱ تا ۴ به این ترتیب که: نمره ۱ (ضعف اساسی)، نمره ۲ (ضعف کم)، نمره ۳ (نقطه قوت) و نمره ۴ نشان‌دهنده قوت بسیار بالای عامل می‌باشد. نمره نهایی هر عامل نیز از حاصل ضرب رتبه در ضریب به دست می‌آید. مجموع نمرات نهایی نیز نمره ارزیابی عوامل خارجی به دست می‌آید.

۰/۰۴	۲	۰/۰۲	استرالیا، کانادا و آمریکا از جمله کشورهایی هستند که بیش از دیگران به موضوع چندفرهنگی توجه کرده و اقدام به تدوین برنامه‌های درسی با چنین رویکردی نمودند.	۷
۰/۲	۴	۰/۰۵	برنامه درسی چندفرهنگی سازوکاری است که می‌تواند از طریق توانمندسازی افراد و گروه‌ها به وسیله برخورداری از دانش، در نگرش و مهارت برای زیست مسالمت‌آمیز در یک جامعه چندفرهنگی مؤثر و کارساز باشد.	۸
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	از نظر "کمیسیون آموزش چندفرهنگی" برنامه درسی چندفرهنگی، مفهومی انسانی است مبتنی بر نقاط قوت تنوع، حقوق بشر و عدالت اجتماعی، این نوع آموزش برای تأمین عدالت آموزشی لازم بوده و شامل اقداماتی می‌شود که برای گنجاندن صدای تمامی فرهنگ‌های موجود در یک نظام آموزشی انجام می‌پذیرد.	۹
۰/۲	۴	۰/۰۵	علی‌رغم تعاریف متعدد برنامه درسی چندفرهنگی، می‌توان به ایده مشترک آن‌ها دست یافت و آن آموزش ضد تبعیض نژادی و فرصت‌های برابر آموزشی برای همگان است.	۱۰
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	در ایران نیز طی سال‌های اخیر پرداختن به مسائل جدید جهانی همچون آموزش چندفرهنگی، آموزش شهروندی و آموزش صلح مورد توجه بیشتری قرار گرفته و محققانی نیز اقدام به پژوهش کرده‌اند.	۱۱
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	از جمله سازمان‌های مهم جامعه که با تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها مواجه است، آموزش عالی است.	۱۲
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	دانشگاه فضای بسیار مناسبی برای متجلی شدن عنصرهای فرهنگی اقوام و مذاهب گوناگون است.	۱۳
۰/۱۶	۴	۰/۰۴	دانشگاه محیطی است که در آن دانشجویان باید بیاموزند هویت قومی و فرهنگی آن‌ها افتخاری است که از نسل‌های گذشته به ارث برده‌اند و باید افتخارآمیز به معرفی آن پردازند.	۱۴
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	یکی از الزامات توسعه، مشارکت اجتماعی افراد و یافتن راهکارهای مناسب برای همگرایی قومیت، مذاهب، اقلیت‌ها و گروه‌های مختلف است.	۱۵
۰/۱۶	۴	۰/۰۴	محتوای برنامه‌های درسی چندفرهنگی باید هویت‌های قومی، کثرت‌گرایی فرهنگی، توزیع نابرابر منابع و فرصت‌ها و سایر مسائل سیاسی اجتماعی ناشی از گذشته دور و دراز تبعیض را در برگیرد.	۱۶

تهدیدها			
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	جامعه جهانی همچنان اسیر نگرش‌ها و رفتارهایی است که در قبال برخی گروه‌های قومی، فرهنگی و اجتماعی با تبعیض و تفکیک برخورد می‌کند.
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	حضور فرهنگ‌ها در کنار یکدیگر و تلاقی آن‌ها، احتمال ایجاد چالش و تنش در میان افراد و فرهنگ‌ها را افزایش داده است.
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	سیاست‌گذاری فرهنگی مجموعه‌ای پیچیده از فعالیت‌های گوناگون است که به گونه‌ای نظام‌مند و در یک ساختار پیچیده با هم پیوند دارند.
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	از جمله سازمان‌های مهم جامعه که با تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها مواجه است، آموزش عالی است.
۰/۱۶	۴	۰/۰۴	آموزش‌های یکسان در سیستم چندفرهنگی امکان فراموشی اصالت‌های قومیتی و آداب و رسوم و به ویژه زبان را با تهدیدی جدی روبرو می‌کند.
۰/۱۲	۴	۰/۰۳	به دلیل اهمیت دادن تنها به برخی از گرایش‌های قومیتی در کشور تحت عنوان گرایش‌های ملی و ایرانی، امکان بهره‌وری از کارهای گروهی به دلیل گرایش‌های فردی کاهش یافته است.
۳/۷۳	---	۱	جمع

جدول شماره ۶: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

SOAR ماتریس

راهبرد استراتژیک سوآر^۱ شامل پنج مرحله است که به ترتیب عبارت‌اند از: مرحله اول، برداشتن قدم نخست، شناخت و بررسی نقاط مثبت، تصور فرصت‌ها، نوآوری و اجرا می‌باشد. در مرحله اول افراد ذی‌نفع و کسانی که به نحوی در توسعه و پیشرفت جامعه مورد نظر نقش دارند، شناسایی می‌شوند. مرحله دوم راهبردیابی از طریق بررسی و شناخت ارزش‌ها، چشم‌اندازها، نقاط قوت داخلی و شناخت محیط بیرونی به منظور خلق فرصت‌ها و تبدیل آن به آرمان و نتایج است. در مرحله سوم و چهارم مجموعه قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. مرحله اجرا در این مدل به نوعی یک حرکت به سمت اجرایی کردن برنامه‌هاست. این گام، گامی

^۱ SOAR

اجرائی است و فراتر از اختیارت و امکانات دانشگاه فرهنگیان برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی است و اجرای آن پس از تصویب طرح است. جدول زیر که حاصل نهایی تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات با استفاده از مدل SOAR است، وضعیت تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در دانشگاه را نشان می‌دهد.

	قوت‌ها Strengths	فرصت‌ها Opportunities
	<p>- برنامه درسی چندفرهنگی، ضمن توجه به ارزش و اهمیت ذاتی کثرت فرهنگ‌ها، درصدد ایجاد نوعی وحدت میان دانشجویها از طریق آموزش نحوه تعامل میان آن‌هاست.</p> <p>- در دانشگاه‌های مجری برنامه درسی چندفرهنگی، گروه‌های اقلیت، هویت فرهنگی خود را بروز داده و از سلامت روحی و اعتماد به نفس بیشتری برخوردار می‌شوند.</p> <p>- حتی الامکان برای جبران بخشی از کمبودهای ناشی از برنامه درسی چندفرهنگی، مهارت‌های آموزش چندفرهنگی به اساتید آموزش داده شود.</p> <p>- در ویرایش جدید بعضی از کتاب‌ها مثل منابع درس "آموزش فرهنگ و تمدن در ایران و اسلام" به برخی ویژگی‌های فرهنگی اقوام مانند لباس و پوشش، شرح حال نخبگان، آداب و رسوم محلی توجه شود.</p> <p>- جامعه اسلامی ایران جامعه‌ای است که فرهنگ سالم و صحیح اسلامی و انسانی در تمامی مراتب و روابط اجتماعی آن همواره از محوریت ویژه‌ای برخوردار است.</p> <p>- تنوع فرهنگی همچنین توان وسعت بخشیدن به درک تنوع انسانی و افزایش احتمال غنا و خلاقیت فرهنگی را دارد.</p>	<p>- آموزش در سیستم چندفرهنگی برای تأمین عدالت آموزشی لازم بوده و شامل اقداماتی می‌شود که برای گنجانیدن صدای تمامی فرهنگ‌های موجود در یک نظام آموزشی انجام می‌پذیرد.</p> <p>- به کارگیری فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی و اشاعه آن از طریق برنامه درسی زمینه‌ساز پیوند اقوام و نژادهای جامعه و عامل وحدت‌بخشی فرهنگی و وحدت ملی می‌گردد.</p> <p>- تنوع فرهنگی را به عنوان بخشی از میراث مشترک بشریت که منبعی برای مبادله اطلاعات، خلاقیت و نوآوری است، می‌توان با تنوع زیستی در جهان طبیعت مقایسه و آن را لازمه زندگی بشری دانست.</p> <p>- برای پیشگیری از تبعیض‌های مبتنی بر نژاد، عقیده، رنگ پوست، جنسیت و سن، کم و بیش در سرتاسر جهان قانون وضع شده است.</p> <p>- از جمله رسالت‌های اساسی نظام تعلیم و تربیت در جوامع چندفرهنگی، طراحی برنامه‌های درسی حساس به فرهنگ و پاسخ‌گو به ویژگی‌های چندفرهنگی است.</p> <p>- مأموریت اصلی رویکرد برنامه درسی چندفرهنگی، طراحی و تدوین برنامه‌های درسی با ویژگی‌های چندفرهنگی است.</p> <p>- استرالیا، کانادا و آمریکا از جمله کشورهایی هستند که بیش از دیگران به موضوع چندفرهنگی توجه کرده و اقدام به تدوین برنامه‌های درسی با چنین رویکردی نمودند.</p> <p>- برنامه درسی چندفرهنگی سازوکاری است که می‌تواند از طریق توانمندسازی افراد و گروه‌ها به وسیله برخورداری از دانش، در نگرش و</p>

		<p>مهارت برای زیست مسالمت‌آمیز در یک جامعه چندفرهنگی مؤثر و کارساز باشد.</p> <p>- از نظر "کمسیون آموزش چندفرهنگی" برنامه درسی چندفرهنگی، مفهومی انسانی است مبتنی بر نقاط قوت تنوع، حقوق بشر و عدالت اجتماعی. این نوع آموزش برای تأمین عدالت آموزشی لازم بوده و شامل اقداماتی می‌شود که برای گنجاندن صدای تمامی فرهنگ‌های موجود در یک نظام آموزشی انجام می‌پذیرد.</p> <p>- علی‌رغم تعاریف متعدد برنامه درسی چندفرهنگی، می‌توان به ایده مشترک آن‌ها دست یافت و آن آموزش ضد تبعیض نژادی و فرصت‌های برابر آموزشی برای همگان است.</p> <p>- در ایران نیز طی سال‌های اخیر پرداختن به مسائل جدید جهانی همچون آموزش چندفرهنگی، آموزش شهروندی و آموزش صلح مورد توجه بیشتری قرار گرفته و محققانی نیز اقدام به پژوهش کرده‌اند.</p> <p>- از جمله سازمان‌های مهم جامعه که با تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها مواجه است، آموزش عالی است.</p> <p>- دانشگاه فضای بسیار مناسبی برای متجلی شدن عنصرهای فرهنگی اقوام و مذاهب گوناگون است.</p> <p>- دانشگاه محیطی است که در آن دانشجویان باید بیاموزند هویت قومی و فرهنگی آن‌ها افتخاری است که از نسل‌های گذشته به ارث برده‌اند و باید افتخارآمیز به معرفی آن بپردازند.</p> <p>- یکی از الزامات توسعه، مشارکت اجتماعی افراد و یافتن راهکارهای مناسب برای همگرایی قومیت، مذاهب، اقلیت‌ها و گروه‌های مختلف است.</p> <p>- محتوای برنامه‌های درسی چندفرهنگی باید هویت‌های قومی، کثرت‌گرایی فرهنگی، توزیع نابرابر منابع و فرصت‌ها و سایر مسائل سیاسی اجتماعی ناشی از گذشته دور و دراز تبعیض را در برگیرد.</p>
	<p>آرمان‌ها Aspirations</p>	<p>نتایج Results</p>

<p>اقلیت‌ها در مراسم‌ها و جشنواره‌ها شرکت کرده و هویت فرهنگی خود را به دیگران معرفی می‌کنند.</p> <p>- تسلط کامل اساتید به آموزش چندفرهنگی</p> <p>- امکان ارائه واحدهای چندفرهنگی به شیوه مجازی در دانشگاه‌ها</p> <p>- محوریت آموزش در دانشگاه، آموزش چگونگی با هم زیستن است.</p> <p>- برقراری عدالت آموزشی برای تمامی فرهنگ‌های موجود در کشور</p> <p>- وحدت فرهنگی و ملی از طریق اشاعه فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی</p> <p>- الگوی برنامه‌های چندفرهنگی در آموزش عالی ایران، کشورهای مثل استرالیا، کانادا و آمریکا می‌باشد.</p> <p>- کاربرد نتایج پژوهش‌های آموزش چندفرهنگی، آموزش شهروندی و آموزش صلح</p> <p>- هویت قومی و فرهنگی دانشجویان برای آن‌ها افتخاری است که از نسل‌های گذشته به ارث برده‌اند.</p> <p>- راهکارهای مناسب برای همگرایی قومیت، مذاهب گروه‌های مختلف در دانشگاه وجود دارد.</p>	<p>- اجرای برنامه درسی چندفرهنگی موجب توجه به ارزش و اهمیت ذاتی کثرت فرهنگ‌ها می‌شود.</p> <p>- برنامه درسی چندفرهنگی باعث ایجاد نوعی وحدت برای زیست مسالمت‌آمیز میان فرهنگ‌ها می‌شود</p> <p>- تسلط دانشجویان به شناخت ویژگی‌های فرهنگی اقوام مختلف (لباس و پوشش، شرح حال نخچیان، آداب و رسوم و ...)</p> <p>- اجرای کامل اصل پانزدهم قانون اساسی</p> <p>- کاهش سقف واحدهای درسی در دانشگاه به دلیل گنجانیدن واحدهای درسی چندفرهنگی</p> <p>- افزایش سرانه دانشجویی برای اجرای واحدهای درسی چندفرهنگی</p> <p>- افزایش خلاقیت و نوآوری در دانشجویان نتیجه تنوع فرهنگی به عنوان بخشی از میراث مشترک بشریت</p> <p>- از بین رفتن تبعیض‌های نژادی، قومی و فرهنگی</p> <p>- کلیه برنامه‌های درسی دانشگاه حساس به فرهنگ و پاسخ‌گو به ویژگی‌های چندفرهنگی است</p> <p>- اجرای برنامه درسی چندفرهنگی موجب ارتقای دانش، نگرش و مهارت در دانشجویان برای زیست مسالمت‌آمیز در جامعه چندفرهنگی می‌شود.</p> <p>- ایجاد فرصت‌های آموزشی برابر برای همه قومیت‌ها در کشور</p> <p>- دانشگاه‌ها محل تجلی عنصرهای فرهنگی اقوام و مذاهب گوناگون است.</p>
--	---

جدول شماره ۷: نتایج ارزیابی مدل SOAR

(IE) ماتریس عوامل داخلی و خارجی

ماتریس داخلی و خارجی بر اساس دو بعد اصلی قرار دارد: جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی که بر روی محور افقی نشان داده می‌شود و جمع نمره‌های نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی که بر محور عمودی نوشته

می‌شود (دیوید^۱، ۱۳۹۰). با عنایت به چهار دسته استراتژی قرار گرفته در ماتریس سوات و با توجه به منطقه قرار گرفتن سازمان در ماتریس داخلی و خارجی، آن دسته از استراتژی‌هایی را جهت ارزیابی و انتخاب در ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی برمی‌گزینیم که مربوط به منطقه تعیین شده در ماتریس چهارخانه‌ای داخلی و خارجی باشند (اعرابی، ۱۳۸۵، ص. ۱۳). برای این که بدانیم در این پژوهش از چهار نوع استراتژی (تهاجمی، محافظه‌کارانه، تنوع و تدافعی) کدامیک برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی مناسب است. نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی را در محور افقی و نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی را در محور عمودی جدول ذیل جایگذاری می‌نماییم و با رسم دو عدد مشخص می‌گردد که استراتژی محافظه‌کارانه مناسب‌ترین استراتژی است.

		نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی			
			۲/۵۱	۳	۴
نمره نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی		ماتریس IE	ضعف WEAKNES SES	قوت STRENG ES	
	۴ ۳/۷۳ ۳	فرصت OPPORTUNI TIES	محافظه‌کارانه WO	تهاجمی SO	
	۲	تهدیدها THREATES	تدافعی WT	تنوع ST	
	۱				

جدول شماره ۸: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

تدوین راهبردهای محافظه‌کارانه WO ماتریس SWOT به شرح ذیل می‌باشد:
طبق این تحلیل سعی می‌کنیم از فرصت‌های موجود برای از بین بردن یا پوشش نقاط ضعف استفاده کنیم. برای تدوین استراتژی از اساتید و کارکنان خواسته می‌شود که با مقایسه فرصت‌های موجود از عوامل خارجی و نقاط ضعف از عوامل داخلی،

¹ David

استراتژی‌های محافظه‌کارانه امکان‌پذیر را شناسایی و پیشنهاد نمایند. پس از شناسایی استراتژی‌ها، از مشارکت‌کنندگان در این بررسی می‌خواهیم استراتژی‌ها را اولویت‌بندی کنند که در نتیجه بهترین استراتژی‌ها که دارای بالاترین اولویت می‌شوند، به شرح ذیل مشخص می‌گردد:

- ۱- در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی کشور حتماً به الگوهای موفق چندفرهنگی از کشورهای دیگر توجه و بومی‌سازی تجارب آن‌ها انجام شود.
- ۲- با ارج نهادن به تفاوت‌های فرهنگی و فردی دانشجویان در سراسر کشور، شرایطی ایجاد کنیم که دانشجویان هویت قومی و فرهنگی خویش را پنهان نکنند و ناخواسته به تسلط یک فرهنگ بر جامعه رنگارنگ ایران دامن نزنند.
- ۳- برنامه‌های درسی و سرفصل‌های آموزشی را بر اساس تنوع فرهنگی کشور طوری تنظیم کنیم که سیاست "وحدت در حین کثرت" به معنای واقعی اجرا گردد.
- ۴- با الگوبرداری از تجارب کشورهای موفق به بازبینی سیاست‌های مربوط به بخش اجرای اسناد بالادستی پرداخته شود تا مأموریت‌های چندفرهنگی برای سیاست‌گذاران و مجریان اسناد مذکور به صورت جدی در نظر گرفته شود.
- ۵- در دانشگاه‌ها، تجارب کشورهای موفق در این زمینه بومی‌سازی و آموزش داده شود.
- ۶- دانشگاه‌ها، از طریق آموزش صحیح چندفرهنگی تبدیل به مراکزی برای همگرایی اقوام و اقلیت‌ها شوند.
- ۷- با تحقق بخشی از عدالت اجتماعی به وسیله آموزش صحیح در نظام چندفرهنگی، تسلط ویژگی‌های یک فرهنگ خاص بر سیاست‌های فرهنگی را کاهش دهیم.

مرحله تصمیم‌گیری

ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک QSPM

یکی از فن‌ها و ابزارهای بسیار شایع در ارزیابی گزینه‌های استراتژیک و مشخص کردن جذابیت نسبی استراتژی‌ها که در مرحله تصمیم‌گیری مورد استفاده قرار می‌گیرد، ماتریس برنامه‌ریزی کمی (QSPM) است (دیوید، ۱۳۹۰، ص. ۱۳). در این مرحله نسبت به اولویت‌بندی استراتژی‌های تبیین شده بر مبنای عوامل محیطی اقدام می‌گردد. تجزیه و تحلیل، مشاهده مستقیم، اساس تبیین استراتژی و تصمیم‌گیری پیرامون اولویت‌های اجرایی آن را تشکیل می‌دهد (معینی، ۱۳۸۵). برای تهیه ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی از تجزیه و تحلیل مراحل قبل چارچوب جامع تدوین استراتژی استفاده می‌شود. هفت استراتژی محافظه‌کارانه انتخاب شده در مراحل قبل در این ماتریس بر مبنای دیدگاه مثبت‌گرایانه با در نظر گرفتن نقاط قوت، فرصت و آرمان و نتایج برگرفته شده از مدل SOAR مطابق جدول زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد.^۱ به این ترتیب که نقاط قوت، فرصت، آرمان و نتایج را از جداول قبل به ستون اول جدول ذیل منتقل می‌کنیم. به ستون دوم (ضریب داده شده به هر عامل) که بیانگر اهمیت نسبی آن عامل در تدوین برنامه درسی چندفرهنگی است باید مجدداً ضریب بدهیم. زیرا این دفعه باید مجموع ضرایب هر چهار عامل (نقاط قوت، فرصت و آرمان و نتایج) عدد یک شود. استراتژی‌های اول تا هفتم را در جدول قرار می‌دهیم و برای هر استراتژی دو ستون در نظر می‌گیریم. ستون اول برای دادن رتبه آن استراتژی است که نشان‌دهنده میزان نقش

^۱ ضریب داده شده به هر عامل، بیانگر اهمیت نسبی آن عامل در تدوین برنامه درسی چند فرهنگی است. ضرایب از صفر (اهمیت ندارد) تا یک (بسیار مهم است) به هر عامل داده می‌شود، به ترتیبی که مجموع ضرایب داده شده به همه عوامل باید یک شود. رتبه داده شده از ۱ تا ۴ به این ترتیب که: نمره ۱ (ضعف اساسی)، نمره ۲ (ضعف کم)، نمره ۳ (نقطه قوت) و نمره ۴ نشان‌دهنده قوت بسیار بالای عامل می‌باشد. رتبه آن استراتژی است که نشان‌دهنده میزان نقش هر عامل در انتخاب یا گزینش هریک از استراتژی‌ها است.

هر عامل در انتخاب یا گزینش هریک از استراتژی‌ها است. این نقش با دادن رتبه ۱ تا ۴ به هر یک از عوامل (نقاط قوت، فرصت و آرمان و نتایج) مشخص می‌شود. نمره جذابیت هر استراتژی برای هریک از عوامل از حاصل ضرب؛ ضرب در رتبه هر استراتژی به دست می‌آید. برای تعیین نمره کل جذابیت هر استراتژی ابتدا مجموع نمره‌های جذابیت عوامل داخلی (قوت و نتایج) و مجموع نمره‌های جذابیت عوامل خارجی (فرصت و نتایج) هر استراتژی را به دست می‌آوریم.

عوامل داخلی و خارجی		استراتژی اول		استراتژی دوم		استراتژی سوم		استراتژی چهارم		استراتژی پنجم		استراتژی ششم		استراتژی هفتم	
W	قوت‌ها:	نمره	R	نمره	R	نمره	R	نمره	R	نمره	R	نمره	R	نمره	R
۰/۰۳	۱- برنامه درسی چندفرهنگی، ضمن توجه به ارزش و اهمیت ذاتی کثرت فرهنگ‌ها، درصدد ایجاد نوعی وحدت میان دانشجویها از طریق آموزش نحوه تعامل میان آنهاست.	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲
۰/۰۲	۲- در دانشگاه‌های مجری برنامه درسی چندفرهنگی، گروه‌های اقلیت، هویت فرهنگی خود را بروز داده و از سلامت روحی و اعتماد به نفس بیشتری برخوردار می‌شوند.	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶
۰/۰۳	۳- حتی‌الامکان برای جبران بخشی از کمبودهای ناشی از برنامه درسی چندفرهنگی، مهارت‌های آموزش چندفرهنگی به اساتید آموزش داده شود.	۳	۰/۰۹	۴	۰/۱۲	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹
۰/۰۱	۴- در ویرایش جدید بعضی از کتاب‌ها مثل منابع درس "آموزش فرهنگ و تمدن در ایران و اسلام" به برخی ویژگی‌های فرهنگی اقوام مانند لباس و پوشش، شرح حال نخبگان، آداب و رسوم محلی توجه می‌شود.	۲	۰/۰۲	۳	۰/۰۳	۴	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲
۰/۰۱	۵- جامعه اسلامی ایران جامعه‌ای است که فرهنگ سالم و صحیح اسلامی و انسانی در تمامی مراتب و روابط اجتماعی آن همواره از محوریت ویژه‌ای برخوردار است.	۲	۰/۰۲	۳	۰/۰۳	۴	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۳	۰/۰۳	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲
۰/۰۲	۶- تنوع فرهنگی همچنین توان وسعت بخشیدن به درک تنوع انسانی و افزایش احتمال غنا و خلاقیت	۲	۰/۰۲	۴	۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۳	۰/۰۳	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲

فرهنگی را دارد															
۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۱۶	۴	۰/۱۶	۴	۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۷- اجرای واحدهای چندفرهنگی به شیوه مجازی
فرصت‌ها:															
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱- آموزش در سیستم چندفرهنگی برای تأمین عدالت آموزشی لازم بوده و شامل اقداماتی می‌شود که برای گنجاندن صدای تمامی فرهنگ‌های موجود در یک نظام آموزشی انجام می‌پذیرد.
۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۲- به‌کارگیری فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی و اشاعه آن از طریق برنامه درسی، زمینه‌ساز پیوند اقوام و نژادهای جامعه و عامل وحدت‌بخشی فرهنگی و وحدت ملی است.
۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۳	۳	۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۳- تنوع فرهنگی را به عنوان بخشی از میراث مشترک بشریت که منبعی برای مبادله اطلاعات، خلاقیت و نوآوری است، می‌توان با تنوع زیستی در جهان طبیعت مقایسه و آن را لازمه زندگی بشری دانست.
۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۳	۳	۰/۰۲	۲	۰/۰۴	۴	۰/۰۴	۴	۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۴- برای پیشگیری از تبعیض‌های مبتنی بر نژاد، عقیده، رنگ پوست، جنسیت و سن، کم و بیش در سرتاسر جهان قانون وضع شده است.
۰/۰۴	۲	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۴	۲	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۵- از جمله رسالت‌های اساسی نظام تعلیم و تربیت در جوامع چندفرهنگی، طراحی برنامه‌های درسی حساس به فرهنگ و پاسخ‌گو به ویژگی‌های چندفرهنگی است.
۰/۰۶	۲	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۶	۲	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۶- مأموریت اصلی رویکرد برنامه درسی چندفرهنگی، طراحی و تدوین

																		برنامه درسی با ویژگی‌های چندفرهنگی است.
۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۲	۲	۰/۰۴	۴	۰/۰۴	۴	۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۷- استرالیا، کانادا و آمریکا از جمله کشورهای هستند که بیش از دیگران به موضوع چندفرهنگی توجه کرده و اقدام به تدوین برنامه‌های درسی با چنین رویکردی کردند.			
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۸- برنامه درسی چندفرهنگی سازوکاری است که می‌تواند از طریق توانمندسازی افراد و گروه‌ها به وسیله برخورداری از دانش در نگرش و مهارت برای زیست مسالمت‌آمیز در یک جامعه چندفرهنگی مؤثر و کارساز باشد.			
۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۲	۹- از نظر "کمیسون آموزش چندفرهنگی" برنامه درسی چندفرهنگی، مفهومی انسانی است مبتنی بر نقاط قوت تنوع، حقوق بشر و عدالت اجتماعی. این نوع آموزش برای تأمین عدالت آموزشی لازم بوده و شامل اقداماتی می‌شود که برای گنجاندن صدای تمامی فرهنگ‌های موجود در یک نظام آموزشی انجام می‌پذیرد.			
۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۲	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۱۰- علی‌رغم تعاریف متعدد برنامه درسی چندفرهنگی، می‌توان به ایده مشترک آن‌ها دست یافت و آن آموزش ضد تبعیض نژادی و فرصت‌های برابر آموزشی برای همگان است.			
۰/۰۲	۲	۰/۰۲	۲	۰/۰۳	۳	۰/۰۲	۲	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۱	۱۱- در ایران نیز طی سال‌های اخیر پرداختن به مسائل جدید جهانی همچون آموزش چندفرهنگی، آموزش شهروندی و آموزش صلح مورد توجه بیشتری قرار گرفته و محققانی نیز			

راهنمای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی (شهلا باقری و همکاران) ۱۰۳

																اقدام به پژوهش کرده‌اند.
۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱۲- از جمله سازمان‌های مهم جامعه که با تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها مواجه است، آموزش عالی است.	
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱۳- دانشگاه فضای بسیار مناسبی برای متجلی شدن عنصرهای فرهنگی اقوام و مذاهب گوناگون است.	
۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۴	۲	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۱۴- دانشگاه محیطی است که در آن دانشجویان باید بیاموزند هویت قومی و فرهنگی آن‌ها افتخاری است که از نسل‌های گذشته به ارث برده‌اند و باید افتخارآمیز به معرفی آن بپردازند.	
۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۱۵- یکی از الزامات توسعه، مشارکت اجتماعی افراد و یافتن راهکارهای مناسب برای همگرایی قومیت، مذاهب، اقلیت‌ها و گروه‌های مختلف است.	
۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۳	۱۶- محتوای برنامه‌های درسی چندفرهنگی باید هویت‌های قومی، کثرت‌گرایی فرهنگی، توزیع نابرابر منابع و فرصت‌ها و سایر مسائل سیاسی اجتماعی ناشی از گذشته دور و دراز تبعیض را دربرگیرد	
															آرمان‌ها:	
۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۱- اقلیت‌ها در دانشگاه با اعتماد به نفس بیشتری در مراسم‌ها و جشنواره‌ها شرکت کرده و هویت فرهنگی خود را معرفی می‌کنند.	
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۲- تسلط کامل اساتید به آموزش چندفرهنگی	
۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۶	۲	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۳- امکان ارائه واحدهای چندفرهنگی به شیوه مجازی در دانشگاه‌ها	
۰/۰۴	۴	۰/۰۴	۴	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۱	۴- محوریت آموزش در دانشگاه،	

															آموزش چگونگی با هم زیستن است.
۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۵-برقراری عدالت آموزشی برای تمامی فرهنگ‌های موجود در کشور
۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۶-سجدهت فرهنگی و ملی از طریق اشاعه فرهنگ‌های قومی در آموزش رسمی
۰/۰۴	۴	۰/۰۴	۴	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۱	۷-الگوی برنامه‌های چندفرهنگی در آموزش عالی ایران، کشورهای مثل استرالیا، کانادا و آمریکا می‌باشد.
۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۲	۲	۰/۰۴	۴	۰/۰۴	۴	۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۸- کاربرد نتایج پژوهش‌های آموزش چندفرهنگی، آموزش شهروندی و آموزش صلح
۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۹- هویت قومی و فرهنگی دانشجویان برای آن‌ها افتخاری است که از نسل‌های گذشته به ارث برده‌اند.
۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۱۰- راهکارهای مناسب برای همگرایی قومیت، مذاهب گروه‌های مختلف در دانشگاه وجود دارد.
															نتایج:
۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱- اجرای برنامه درسی چندفرهنگی موجب توجه به ارزش و اهمیت ذاتی کثرت فرهنگ‌ها می‌شود.
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۲- برنامه درسی چندفرهنگی باعث ایجاد نوعی وحدت برای زیست مسالمت‌آمیز میان فرهنگ‌ها می‌شود
۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۴	۴	۰/۰۱	۳- تسلط دانشجویان به شناخت ویژگی‌های فرهنگی اقوام مختلف (لباس و پوشش، شرح حال نخبگان، آداب و رسوم و ...)
۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۴- اجرای کامل اصل پانزدهم قانون اساسی

۱۰۵ راهبردهای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی (شهلا باقری و همکاران)

۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۸	۴	۰/۰۲	۵- کاهش سقف واحدهای درسی در دانشگاه به دلیل گنجاندن واحدهای درسی چندفرهنگی
۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۶- افزایش سرانه دانشجویی برای اجرای واحدهای درسی چندفرهنگی
۰/۰۴	۴	۰/۰۴	۴	۰/۰۳	۳	۰/۰۲	۲	۰/۰۳	۳	۰/۰۳	۳	۰/۰۲	۲	۰/۰۱	۷- افزایش خلاقیت و نوآوری در دانشجویان نتیجه تنوع فرهنگی به عنوان بخشی از میراث مشترک بشریت
۰/۰۶	۲	۰/۰۶	۲	۰/۰۹	۳	۰/۰۶	۲	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۸- از بین رفتن تبعیض‌های نژادی، قومی و فرهنگی
۰/۰۸	۲	۰/۰۸	۲	۰/۱۲	۳	۰/۰۸	۲	۰/۱۲	۳	۰/۱۲	۳	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۹- کلیه برنامه‌های درسی دانشگاه حساس به فرهنگ و پاسخ‌گو به ویژگی‌های چندفرهنگی است.
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱۰- اجرای برنامه درسی چندفرهنگی موجب ارتقای دانش، نگرش و مهارت در دانشجویان برای زیست مسالمت‌آمیز در جامعه چندفرهنگی می‌شود.
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱۱- ایجاد فرصت‌های آموزشی برابر برای همه قومیت‌ها در کشور
۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۱۲	۴	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۱۲- دانشگاه‌ها محل تجلی عنصرهای فرهنگی اقوام و مذاهب گوناگون است
۱/۸۹		۲		۲/۲۳		۱/۸۳		۲/۴۱		۲/۲۸		۱/۸۵		∑۱	جمع

جدول شماره ۹: جذابیت نسبی استراتژی‌ها (منبع: داده‌های تحقیق)

نمره کل جذابیت هر استراتژی

برای تعیین نمره کل جذابیت هر استراتژی، ابتدا مجموع نمره‌های محاسبه شده جذابیت عوامل داخلی (قوت و نتایج) و مجموع نمره‌های محاسبه شده جذابیت عوامل خارجی (فرصت و نتایج) هر استراتژی را در ستون مربوطه جایگذاری می‌کنیم. سپس میانگین این دو عدد را برای هر استراتژی محاسبه می‌کنیم، به این ترتیب نمره جذابیت کل هر استراتژی، به دست می‌آید. سپس استراتژی‌ها را به ترتیب نمره جذابیت کل در جدول ذیل اولویت‌بندی می‌نماییم:

میانگین نمرات	نمره جذابیت عوامل خارجی	نمره جذابیت عوامل داخلی	استراتژی‌ها
۲/۰۶۵	۲/۴۱	۱/۷۲	استراتژی (۱): برنامه‌های درسی و سرفصل‌های آموزشی را بر اساس تنوع فرهنگی کشور طوری تنظیم کنیم که سیاست "وحدت در حین کثرت" به معنای واقعی اجرا گردد.
۱/۹۳۵	۲/۲۸	۱/۵۹	استراتژی (۲): با ارج نهادن به تفاوت‌های فرهنگی و فردی دانشجویان در سراسر کشور، شرایطی ایجاد کنیم که دانشجویان هویت قومی و فرهنگی خویش را پنهان نکنند و ناخواسته به تسلط یک فرهنگ بر جامعه رنگارنگ ایران دامن نزنند.
۱/۸۸۵	۲/۲۳	۱/۵۴	استراتژی (۳): در دانشگاه‌ها، تجارب کشورهای موفق در این زمینه بومی‌سازی و آموزش داده شود.
۱/۷۲۵	۲	۱/۴۵	استراتژی (۴): دانشگاه‌ها، از طریق آموزش صحیح چندفرهنگی تبدیل به مراکزی برای همگرایی اقوام و اقلیت‌ها شوند.
۱/۶۵	۱/۸۹	۱/۴۱	استراتژی (۵): با تحقق بخشی از عدالت اجتماعی به وسیله آموزش صحیح در نظام چندفرهنگی، تسلط ویژگی‌های یک فرهنگ خاص بر سیاست‌های فرهنگی را کاهش دهیم.
۱/۵۹	۱/۸۵	۱/۳۳	استراتژی (۶): در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی کشور حتماً به الگوهای موفق چندفرهنگی از کشورهای دیگر توجه و بومی‌سازی تجارب آن‌ها انجام شود.
۱/۵۷۵	۱/۸۳	۱/۳۲	استراتژی (۷): با الگوبرداری از تجارب کشورهای موفق به بازبینی سیاست‌های مربوط به بخش اجرای اسناد بالادستی پرداخته شود تا مأموریت‌های چندفرهنگی برای سیاست‌گذاران و مجریان اسناد مذکور به صورت جدی در نظر گرفته شود.

با محاسبه میانگین‌های نمرات جذابیت‌های عوامل داخلی و خارجی به دست آمده، استراتژی‌های انتخابی به ترتیب اولویت برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در

آموزش عالی عبارت است از: استراتژی اول؛ "برنامه‌های درسی و سرفصل‌های آموزشی را بر اساس تنوع فرهنگی کشور طوری تنظیم کنیم که سیاست "وحدت در حین کثرت" به معنای واقعی اجرا گردد (میانگین شماره ۲/۰۶۵). پس از آن با اختلاف کمی استراتژی دوم؛ "با ارج نهادن به تفاوت‌های فرهنگی و فردی دانشجویان در سراسر کشور، شرایطی ایجاد کنیم که دانشجویان هویت قومی و فرهنگی خویش را پنهان نکنند و ناخواسته به تسلط یک فرهنگ بر جامعه رنگارنگ ایران دامن نزنند. با شماره (۱/۹۳۵)" و استراتژی سوم با شماره (۱/۸۸۵) عبارت است از؛ "در دانشگاه‌ها، تجارب کشورهای موفق در این زمینه بومی‌سازی و آموزش داده شود. استراتژی چهارم هم با شماره (۱/۷۲۵) دانشگاه‌ها، از طریق آموزش صحیح چندفرهنگی تبدیل به مراکزی برای همگرایی اقوام و اقلیت‌ها شوند." و استراتژی‌های پنجم تا هفتم به ترتیب؛ "با تحقق بخشی از عدالت اجتماعی به وسیله آموزش صحیح در نظام چندفرهنگی، تسلط ویژگی‌های یک فرهنگ خاص بر سیاست‌های فرهنگی را کاهش دهیم. (۱/۶۵) و "در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی کشور حتماً به الگوهای موفق چندفرهنگی از کشورهای دیگر توجه و بومی‌سازی تجارب آنها انجام شود. (۱/۵۹) و "با الگوبرداری از تجارب کشورهای موفق به بازبینی سیاست‌های مربوط به بخش اجرای اسناد بالادستی پرداخته شود تا مأموریت‌های چندفرهنگی برای سیاست‌گذاران و مجریان اسناد مذکور به صورت جدی در نظر گرفته شود. (۱/۵۷۵)"

با مروری بر نظرات اندیشمندان حوزه چندفرهنگی و اسناد بالادستی و تطبیق با استراتژی‌های به دست آمده، نتایج به شرح ذیل ملاحظه می‌گردد:

استراتژی (۱): برنامه‌های درسی و سرفصل‌های آموزشی را بر اساس تنوع فرهنگی کشور طوری تنظیم کنیم که سیاست "وحدت در حین کثرت" به معنای واقعی اجرا گردد. این استراتژی مطابق با نظر مورن (۱۳۸۴) می‌باشد که او معتقد است؛ دو پدیده وحدت و تنوع فرهنگ از جمله مسائل اساسی است. کسانی که به تنوع فرهنگ‌ها نظر

دارند، به کوچک نشان دادن و یا نادیده انگاشتن وحدت بشری گرایش دارند و کسانی که به وحدت بشری نظر دارند، نسبت به تنوع فرهنگ‌ها بی‌اعتنا هستند. در حالی که باید وحدت را به گونه‌ای در نظر گرفت که موجب تأمین و تسهیل تنوع شود و تنوعی را پذیرفت که ریشه در وحدت داشته باشد. طبق نظر مورن؛ برنامه درسی چندفرهنگی باعث می‌شود تا فراگیران علاوه بر احترام به ارزش‌ها و ویژگی‌های فرهنگی خود برای تفاوت‌ها و گوناگونی فرهنگ‌ها نیز ارزش قائل شوند و به دور از تبعیض و خشونت به تعامل منطقی با دیگران روی آورند که در نهایت منجر به سازگاری بالای اجتماعی و فردی در آن‌ها می‌شود. در پاسخ به ایراد اول، موافقان رویکرد کثرت‌گرایی فرهنگی بر این باورند که تعلیم و تربیت چندفرهنگی، صرفاً به مسئله حضور کودکان اقلیت‌های نژادی در مدارس محدود نمی‌شود، بلکه دلیل مطلوب بودن چنین نظامی این است که برای تمامی کودکان (از هر نژادی) سودمند و مناسب باشد. در پاسخ به ایراد دوم نیز، آنان هدف تعلیم و تربیت را فراتر از سوق دادن دانش‌آموزان به سوی فرهنگ ملی می‌دانند؛ چرا که اگر هدف تنها این باشد، خود به گونه‌ای، القای فرهنگ خواهد بود. حمایت از تعلیم و تربیت چندفرهنگی، به منزله انکار نیاز برای یک هدف ملی مشترک نیست، بلکه بحث تنها بر سر این است که این فرهنگ مشترک باید تعصبی کمتر داشته باشد. درباره ایراد سوم هم، دلیلی وجود ندارد مبنی بر این که بالا رفتن خودآگاهی اقلیت نژادی مانع از یکپارچگی ملی شود. بنابراین استراتژی اول کاملاً علمی است. اسواتوت^۱ (۲۰۰۵) به برنامه درسی چندفرهنگی از منظر پذیرش تکثرگرایی و تفاوت‌های نژادی و فرهنگی نگرینسته و معتقد است که این رویکرد توصیف‌کننده آن نوع آموزشی است که درصدد به رسمیت شناختن تکثرگرایی و دفاع از وجود تفاوت‌های نژادی و فرهنگی است. به علاوه، این نوع برنامه درسی منعکس‌کننده این واقعیت مهم

¹ Swartout

است که اصولاً نیازهای آموزشی جامعه امروز نه تنها بسیار فراتر از چارچوب‌های سنتی و متمرکز بر یک فرهنگ خاص است، بلکه باید ترکیب و تلفیقی از فرهنگ‌های مختلف را تحت پوشش قرار دهد. از این منظر، برنامه درسی چندفرهنگی باید بازتاب صداهای مختلف و متکثری باشد که در یک جامعه وجود دارد.

پشتوانه استراتژی اول در سند "فلسفه تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران" که یکی از اسناد بالادستی کشور است نیز اصل‌های "بازشناسی و حفظ آداب، رسوم، هنجارها و ارزش‌های جامعه (اصل وحدت‌گرایی)" و "توجه به عناصر وحدت ملی مثل زبان، تاریخ و سنت‌های مشترک (وحدت‌گرایی)" و "تأکید بر همزیستی مسالمت‌آمیز و توأم با تفاهم پیروان ادیان، مذاهب و اقوام در کشور و جهان (وحدت-گرایی)" و "توجه به خرده‌فرهنگ‌ها و آموزش زبان‌های مادری (تنوع و کثرت)" است.

استراتژی (۲): "با ارج نهادن به تفاوت‌های فرهنگی و فردی دانشجویان در سراسر کشور، شرایطی ایجاد کنیم که دانشجویان هویت قومی و فرهنگی خویش را پنهان نکنند و ناخواسته به تسلط یک فرهنگ بر جامعه رنگارنگ ایران دامن نزنند." طبق نظر جیمز بنکس، یکی از متخصصان و صاحب‌نظران معروف حوزه برنامه درسی و آموزش چندفرهنگی که بنیان‌گذار این حوزه نیز محسوب می‌شود و پیش‌تر در بخش دیدگاه-های برنامه درسی چندفرهنگی از او یاد شد، معتقد است که آموزش چندفرهنگی به عنوان یک مفهوم جامع، دربردارنده دامنه وسیع و متنوعی از فعالیت‌ها و موضوعات برنامه‌ریزی شده است که به دانش‌آموزان متعلق به گروه‌های مختلف قومی، نژادی و فرهنگی فرصت‌های لازم را برای شناخت و تجربه عدالت و برابری آموزشی اعطاء می‌کند. با چنین نگاهی است که بنکس در تبیین جامع خود تأکید می‌کند که یک برنامه درسی چندفرهنگی دارای پنج بعد متمایز یعنی تلفیق محتوا، فرایند ساخت دانش، کاهش تبعیض، آموزش عدالت و توانمندساختن فرهنگ مدرسه و ساختار اجتماعی، می‌باشد. ضمن این که رعایت هر پنج بعد ضرورت دارد اما استراتژی دوم با بعد سوم

و چهارم دیدگاه بنکس همخوانی بیشتری دارد. بنابراین **کاهش تبعیض** به عنوان بعد سوم برنامه درسی چندفرهنگی، اثرگذاری عمیق این برنامه را بر روی برداشتها و نگرش‌های نژادی، قومی و جنسیتی دانش‌آموزان مورد توجه قرار می‌دهد تا تعامل مثبت آن‌ها با اعضای سایر گروه‌ها افزایش یابد. **آموزش عدالت** (بعد چهارم) نیز ضمن تأکید بر آموزش‌های فرهنگی پاسخگر، ناظر بر مردود شمردن و به کنار نهادن روش‌های تدریس یک طرفه و معلم‌محور و به رسمیت شناختن نقش و جایگاه معلم به عنوان یک تصمیم‌گیرنده فکور می‌باشد تا به دانش‌آموزان متعلق به گروه‌های مختلف نژادی و زبانی کمک کند که دانش، مهارت و نگرش‌های مورد نیاز برای عملکرد مؤثر در جامعه را به دست آورند. بنابراین برنامه درسی چندفرهنگی به عنوان ابزار یا وسیله‌ای است که از طریق آن نظام آموزشی تلاش می‌کند تا در دانش‌آموزان مجموعه‌ای از آگاهی‌ها، عواطف و مهارت‌هایی را رشد و پرورش دهد که ناظر بر محترم شمردن، ارزش‌گذاری و استقبال از تفاوت و تنوع در ابعاد و اشکال مختلف خود باشد.

پشتوانه استراتژی دوم در اسناد بالادستی کشور به این شرح است؛ "**در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران** ملاحظه می‌شود که؛ "توجه به کرامت ذاتی انسان (اصل ۲). و "به رسمیت شناختن، مذاهب دیگر و احترام به آن‌ها (اصول ۲۳، ۱۴، ۱۲، ۱۳). " و "ایرانیان از هر قوم و قبیله دارای حقوق مساوی هستند و رنگ و نژاد و زبان سبب امتیاز نخواهد بود (اصول ۱۹، ۲۰). " و همچنین در **سند چشم‌انداز توسعه بیست ساله جمهوری اسلامی ایران** نیز "توجه به کرامت ذاتی و حقوق انسان‌ها (بند اول سند). " و "تأکید بر تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر و دوری از تبعیض نژادی، قومی و زبانی (بند چهارم سند). " و در **مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی** نیز مصوبات؛ "در نظر گرفتن کرامت انسان، قدرت اختیار و آزادی او و نفی هرگونه تبعیض نژادی، مذهبی و قومی (مصوبه ۲۸۸)" و "آموزش و ترویج زبان، تاریخ، آداب و رسوم، هنر و

فرهنگ‌های سنتی، ملی و اسلامی (مصوبه ۲۸۸ و ۴۵۹) در تأیید استراتژی دو هستند. در واقع این استراتژی نیز مطابق با اسناد بالا دستی کشور است. استراتژی (۳) و استراتژی (۶) با هم بررسی شده‌اند.

استراتژی (۴): "دانشگاه‌ها، از طریق آموزش صحیح چندفرهنگی تبدیل به مراکزی برای همگرایی اقوام و اقلیت‌ها شوند." طبق نظر جیمز بنکس که معتقد بود؛ یک برنامه درسی چندفرهنگی دارای پنج بعد متمایز یعنی تلفیق محتوا، فرایند ساخت دانش، کاهش تبعیض، آموزش عدالت و توانمندساختن فرهنگ مدرسه و ساختار اجتماعی است که توضیحات کامل آن را در بند استراتژی دوم آوردیم. استراتژی چهارم با بعد پنجم آن یعنی توانمندسازی فرهنگ مدرسه و ساختار اجتماعی مرتبط می‌باشد. این بعد، ایجاد انعطاف و تغییر فضا و ساختار مدرسه را مورد توجه قرار داده تا دانش-آموزان مختلف اجازه یابند که حس برابری و توانمند شدن را تجربه نمایند. به ویژه بر نقش برنامه درسی پنهان در مدرسه، نحوه گروه‌بندی دانش‌آموزان و مشارکت آنان در تصمیم‌گیری‌های مدرسه تأکید می‌ورزد. میزان ارتباط استراتژی چهارم با اسناد بالادستی کشور هم ملاحظه می‌گردد؛ در مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوبات "موافقت با تأسیس رشته‌های مختلف برای ادیان متفاوت ساکن ایران (مصوبه ۲۰۱ و ۲۱۹)" و "موافقت با تدریس دروس خاص متناسب با مذاهب مختلف ساکن ایران (مصوبه ۲۱۰)" و "آموزش و ترویج زبان، تاریخ، آداب و رسوم، هنر و فرهنگ‌های سنتی، ملی و اسلامی (مصوبه ۲۸۸ و ۴۵۹)" با استراتژی چهارم مرتبط می‌باشد.

استراتژی (۵): "با تحقق بخشی از عدالت اجتماعی به وسیله آموزش صحیح در نظام چندفرهنگی، تسلط ویژگی‌های یک فرهنگ خاص بر سیاست‌های فرهنگی را کاهش دهیم." این استراتژی مطابق با دیدگاه گورسکی می‌باشد. از نظر گورسکی؛ برنامه درسی چندفرهنگی بیانگر یک رویکرد پیش‌رونده برای متحول کردن و دگرگون ساختن مدارس و مراکز آموزشی است که به گونه‌ای کل‌گرایانه، همه فعالیت‌های آگاهانه یا

ناآگاهانه تبعیض آمیز در نظام آموزشی را مورد نقادی قرار داده و درصدد حذف آن‌ها برمی‌آید. این رویکرد برنامه درسی بر بنیاد مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی و برابری آموزشی و تسهیل تجارت آموزشی مبتنی است که از طریق آن دانش‌آموزان از نظر فردی به یادگیرندگانی رشد یافته و از نظر اجتماعی به شهروندانی آگاه و فعال در سطوح محلی، ملی و جهانی مبدل می‌شوند. صاحب‌نظر مذکور با اشاره به این که برنامه درسی و آموزش چندفرهنگی پیش‌نیاز اصلی تحول واقعی هر جامعه بشری می‌باشد، معتقد است که این تحول در سه بعد اساسی یعنی تحول خود، تحول مدارس و تحول آموزشگاهی، و تحول جامعه به وقوع می‌پیوندد. از طرفی استراتژی پنجم با نظراسکورمن و بوگوتچ نیز همخوانی دارد. اسکورمن و بوگوتچ با اذعان به این که رویکردهای متفاوت در مورد تعریف و تبیین برنامه درسی چندفرهنگی هریک مبتنی بر جهت‌گیری‌های فلسفی خاص خود می‌باشند، معتقدند که کل این رویکردها را می‌توان در امتداد یک پیوستار نشان داد که یک سوی آن دربردارنده مواضع و رویکردهای جبرانی و محافظه‌کارانه است که مشخصاً بر روی کاهش تبعیض نسبت به گروه‌های قومی و فرهنگی خاص تأکید دارند و سوی دیگر آن شامل دیدگاه‌های انتقادی و تحول‌خواهانه است که درصدد عیان ساختن تبعیض‌ها و بی‌عدالتی‌های سازمان‌یافته‌ای است که به‌گونه‌ای نهادینه در نظام آموزشی و جامعه پیرامونی آن به اشکال مختلف وجود دارد. در رویکرد اخیر، برنامه درسی چندفرهنگی به مقوله‌هایی همچون عمل اجتماع، چندفرهنگی انتقاد، بازسازی فرهنگ و عدالت اجتماعی تأکید می‌کند تا در پرتو آن دانش‌آموزان با ابعاد و چشم‌اندازهای فرهنگی متکثر و مختلف آشنا شوند.

استراتژی (۳): "در دانشگاه‌ها، تجارب کشورهای موفق در این زمینه بومی‌سازی و آموزش داده شود." و استراتژی (۶): "در سیاست‌گذاری‌های فرهنگی کشور حتماً به الگوهای موفق چندفرهنگی از کشورهای دیگر توجه و بومی‌سازی تجارب آن‌ها انجام شود." در استراتژی ششم در بحث سیاست‌گذاری فرهنگی کشور حتماً به الگوهای

موفق چندفرهنگی از کشورهای دیگر، توجه و بومی‌سازی تجارب انجام شود و در استراتژی سوم نیز در بحث برنامه‌ریزی و اجرا در دانشگاه، برنامه‌ریزی درسی و نوع آموزش چندفرهنگی را از تجارب کشورهای موفق پس از بومی‌سازی استفاده گردد. استراتژی‌های سوم و ششم نیز به شرح ذیل دارای پشتوانه علمی می‌باشند:

واژه دانش بومی را برای نخستین بار، گیرتز در سال ۱۹۸۳ مطرح کرده است. وی در این باره گفته منظور از دانش بومی، دانش خاصی است که به شدت در موقعیت و بافت خاصی ریشه داشته و رشد کرده است. به عبارت دیگر، دانش بومی، دانشی است که طی زمان توسط افراد بنا شده و به مرور اشاعه یافته و مبتنی بر پیشینه فرهنگی، تاریخی و بستر اجتماعی کاملاً خاصی است. امروزه دانش بومی و نیز رویکرد بومی‌سازی دانش در جوامع کاملاً مختلف و دارای درجات و شدت و ضعف فراوانی است. دانش بومی، به باور متخصصان، معرفتی است که در طول زمان و توسط افراد مختلف در جامعه‌ای محلی پدید آمده و اشاعه یافته و بدیهی است که این دانش در اجتماعات مختلف، مبتنی بر بن‌مایه‌های متفاوتی است؛ بنابراین معرفت و دانشی که از نگاه آنان معتبر و ارزشمند است، ممکن است از سوی جوامع دیگر سودمند نباشد و حتی اعجاب‌برانگیز نخواهد بود که نظام دانش بومی و محلی در جوامع مختلف از همدیگر متفاوت باشد. چنگ، معتقد است اگر قوت دانش بومی چشمگیر باشد، می‌تواند در رشد و توسعه ملت‌ها و نیز رشد و توسعه دانش جهانی مؤثر باشد و این دانش می‌تواند در سایر جوامع از اعتبار لازم نیز برخوردار باشد. عکس قضیه نیز ممکن است. مثلاً اگر دانش بومی تحت تأثیر عناصر خارجی قرار بگیرد، طبیعی است که نتواند پویایی و توسعه لازم را داشته باشد و در نتیجه پیامد این حالت آن خواهد بود که این دانش در دانش جهانی غرق و محو و بی‌اثر می‌شود و مشخص است که دلیل آن، عدم تناسب و کارایی خود دانش بومی است.

استراتژی (۷): "با الگوبرداری از تجارب کشورهای موفق به بازبینی سیاست‌های مربوط به بخش اجرای اسناد بالادستی پرداخته شود تا مأموریت‌های چندفرهنگی برای سیاست‌گذاران و مجریان اسناد مذکور به صورت جدی در نظر گرفته شود." با مرور جهت‌گیری‌های فرایندسازی دانش در نظریه‌های برنامه‌ریزی درسی ملاحظه می‌گردد که نظام‌های آموزشی بر مبنای هریک از شش نظریه موجود، در ارتباط با پدیده جهانی شدن و نظریه بومی‌ماندن چه سیاست‌هایی می‌توانند اتخاذ کنند. به نظر می‌رسد، نظریه کریستال برای کشور ما مناسب‌تر باشد.

نظریه کریستال: برخی از جوامع نسبت به جهانی‌شدن نگران هستند و این باعث شده که آنان بخواهند علاوه بر حفظ دانش و هویت بومی خویش، جنبه‌های مخصوصی از دانش بومی را در بستر دانش جهانی رشد و توسعه دهند. کلید این فرایند، توجه به دانش بومی به منظور انباشتن دانش جهانی در برابر نیازها و خواسته‌های جامعه محلی است؛ بنابراین آموزش و برنامه درسی باید بر اساس آن دسته از ارزش‌های بومی و ملی که مرتبط با دانش جهانی است، طراحی و ساماندهی شود. در نتیجه برون‌داد این نوع نظام آموزشی، دانش‌آموختگانی است که با چشم‌انداز و نگرشی جهانی، به صورتی محلی و بومی اندیشیده و عمل می‌کنند. در این حالت است که میان دانش محلی و دانش جهانی مغایرتی حادث نمی‌شود، زیرا بر مبنای نظریه کریستال، نیازهای فرهنگی و هویت‌های بومی شناسایی شده و متناظر با آن‌ها، دانش و ابزاری از دانش جهانی انتخاب می‌شود که منجر به رشد و توسعه هویت محلی می‌شود.

نتیجه‌گیری

حاصل راهبردهای ۱، ۲ و ۴ که دارای جذابیت بالایی نیز می‌باشند، عبارت "با تدوین و اجرای برنامه درسی و سرفصل آموزشی بر اساس تنوع فرهنگی و آموزش صحیح چندفرهنگی در دانشگاه، شرایطی را ایجاد کنیم که دانشجویان هویت قومی و فرهنگی

خویش را پنهان نکنند" به دست می‌آید. از طرفی پشتوانه اجرای این سه استراتژی، قوانین و اسناد بالادستی شامل: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فلسفه تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، سند چشم‌انداز توسعه بیست ساله جمهوری اسلامی ایران و مصوبات شورای عالی انقلاب است. لذا برای اجرای استراتژی‌های مذکور زیرساخت‌های آن یعنی قوانین و اسناد بالادستی آن موجود می‌باشد و مانعی برای اجرا وجود ندارد. استراتژی ۵ هم اشاره دارد به یکی از نتایج آموزش چندفرهنگی که عدالت اجتماعی است. استراتژی‌های ۳، ۶ و ۷ هم به الگوبرداری از کشورهای موفق در آموزش چندفرهنگی پرداخته است که اگر بخواهیم این سه استراتژی را در کشورمان اجرا نماییم باید پیوست فرهنگی آن را هم آماده کنیم. به عبارت دیگر پس از شناسایی نیازهای فرهنگی و هویت‌های بومی کشور، دانش و ابزاری از دانش جهانی و الگوهای موفق انتخاب می‌شود که منجر به رشد و توسعه هویت محلی گردد. به این ترتیب ۷ استراتژی به دست آمده، قابل اجرا در کشور می‌باشند.

اما باعنایت به این که آموزش چندفرهنگی باید از سنین پایین و به شکل پیوسته از مدارس شروع شود و تا دانشگاه ادامه یابد و موجب تحول در آموزش و پرورش کشورمان شود، پیشنهاد می‌گردد؛ این پژوهش در ارتباط با برنامه درسی دوره ابتدایی و دوره متوسطه اول و دوم نیز انجام شود.

کتابنامه

- امینی، محمد (۱۳۹۱). تبیین برنامه درسی چندفرهنگی و چگونگی اجرای آن در نظام برنامه-ریزی درسی ایران، فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران، (۲۶)، ۷، ۳۲-۱۱.
- احمدی، حمید (۱۳۸۹). قومیت و قوم‌گرایی در ایران، افسانه و واقعیت. تهران: نشر نی.
- بارنی، چی بی و هسترلی، ویلیام اس (۱۳۹۴). مدیریت استراتژیک و مزیت رقابتی. خاشعی، وحید و دهقانان، حامد و هرنندی، عطاالله، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۱). بحران مدیریت فرهنگی؛ بازتاب اندیشه، شماره ۳۳، قم: سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- حسن بیگی، ابراهیم (۱۳۹۰). مدیریت راهبردی. تهران: انتشارات سمت.
- خاوریان گرمسیر، امیررضا؛ استاورس، ژاکلین ام و علیان، مهدی (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR (نمونه موردی شهر تفت). فصلنامه مدرس علوم انسانی برنامه‌ریزی آمایش فضا، (۳) ۱۷.
- دلآوری، ابوالفضل (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی تحولات ایران از انقلاب مشروطه تا قیام پانزده خرداد. تهران: نشر پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- دیوید، فرد. آر (۱۳۹۳). مدیریت استراتژیک. پارسائیان، علی و اعرابی، سید محمد، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ بیست و هشتم.
- رضایی، محمدرضا و خاوریان گرمسیر، امیررضا (۱۳۹۳). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهرک صنعتی شهر یزد با استفاده از چارچوب استراتژیک SOAR. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، (۱۸) ۵.
- سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران در افق چشم‌انداز (۱۳۸۹). مشهد مقدس.
- سند چشم‌انداز توسعه بیست ساله جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰).
- شاخص‌های راهبردی، ابعاد و مؤلفه‌های فرهنگی (۱۳۸۹). تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی، ویرایش سوم.
- شکاری، عباس؛ موسوی، سمیه و صالحی، معصومه (۱۳۹۲). تحلیل اثرگذاری فلسفه برنامه درسی چندفرهنگی بر خط مشی‌های نظام آموزش و پرورش ایران و نحوه رویارویی با مسائل و رویدادهای آن. چهارمین همایش ملی انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، مبانی فلسفی تحول در نظام آموزش و پرورش ایران، مشهد: دانشگاه فردوسی، ۳۸۶-۳۸۲.
- شمشیری، بابک و نوشادی، محمودرضا (۱۳۸۶). بررسی میزان برخورداری کتب فارسی، تاریخ و تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی تحصیلی از مؤلفه‌های هویت ملی، تهران: مجله مطالعات برنامه درسی، شماره ۶.

- صادقی، علیرضا (۱۳۸۹). بررسی سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس رویکرد آموزش چندفرهنگی. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران*، (۱۸)، ۵، ۱۹۰-۲۱۵.
- صادقی، علیرضا (۱۳۹۰). *طراحی برنامه درسی چندفرهنگی تربیت معلم ابتدایی جمهوری اسلامی ایران*. رساله دکتری منتشر نشده رشته برنامه‌ریزی درسی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی.
- صادقی، علیرضا (۱۳۹۱). "ویژگی‌ها و ضرورت‌های تدوین برنامه درسی چندفرهنگی در ایران، بررسی چالش‌ها و ارائه راهبردها"، *راهبردها*، شماره ۱۷ و ۱۸، ۱۲۱-۹۳.
- صداقتی فرد، مجتبی (۱۳۸۸). *جامعه‌شناسی (کلیات، مفاهیم و پیشینه)*. تهران: ارسباران، چاپ سوم.
- عراقیه، علیرضا (۱۳۹۲). "گونه‌شناسی رهیافت‌های میان‌رشته‌ای و دلالت‌های آن در طراحی برنامه درسی چندفرهنگی در آموزش عالی"، *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، (۱)، ۴، ۸۱-۹۸.
- عراقیه، علیرضا و فتحی واجارگاه (۱۳۹۱). "جایگاه چندفرهنگی در آموزش مدرسه‌ای و آموزش عالی"، *راهبردها*، شماره ۱۷ و ۱۸، ۲۰۴-۱۸۷.
- عراقیه، علیرضا؛ فتحی واجارگاه، کورش؛ فروغی ابری، احمدعلی و فاضلی، نعمت-الله (۱۳۹۰). "بررسی جایگاه قومیت در برنامه درسی پنهان"، *فصلنامه مطالعات برنامه درسی ایران*، (۲۳)، ۶، ۷۵-۵۶.
- عراقیه، علیرضا؛ فتحی واجارگاه، کورش؛ فروغی ابری، احمدعلی و فاضلی، نعمت-الله (۱۳۸۸). "تلفیق، راهبردی مناسب برای تدوین برنامه درسی چندفرهنگی"، *فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، (۱)، ۲، ۱۶۵-۱۴۹.
- عراقیه، علیرضا؛ فتحی واجارگاه، کورش؛ فروغی ابری، احمدعلی و فاضلی، نعمت-الله (۱۳۸۸). "برنامه درسی چندفرهنگی، نکته مغفول برنامه‌های درسی آموزش عالی". *نهمین همایش برنامه درسی ایران، تبریز*.

- عزیزی، نعمت‌الله؛ بلندهمتان، کیوان و سلطانی، مسعود(۱۳۸۸). "بررسی وضعیت آموزش چندفرهنگی در مراکز تربیت معلم شهر سنندج از منظر دانشجویان". *فصلنامه انجمن آموزش عالی ایران*، ۳(۲).
- علی‌پور، نسرین و علی‌پور، لیلا (۱۳۹۵). "آموزش چندفرهنگی و قومیت در برنامه درسی"، *فصلنامه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی*، شماره ۱۱، ۱۸۲-۱۶۷.
- غریبی، جلال؛ غریبی، حسن؛ مصطفی‌زاده، اسماعیل و قلی‌زاده، زلیخا (۱۳۹۲). " برنامه درسی چندفرهنگی و دلالت‌های آن برای آموزش عالی ایران"، *همایش ملی آموزش و پرورش چندفرهنگی*.
- فتحی و اجارگاه، کورش (۱۳۸۸). *برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید شرحی بر نظریات معاصر برنامه درسی*. تهران: آبیژ.
- فتحی و اجارگاه، کورش (۱۳۸۸). *اصول و مفاهیم برنامه‌ریزی درسی*. تهران: انتشارات بال.
- قاسم‌پوردهاقانی، علی؛ لیاقت‌دار، محمدجواد و جعفری، سیدابراهیم (۱۳۹۰). "تحلیلی بر بومی‌سازی و بین‌المللی‌شدن برنامه درسی دانشگاه‌ها در عصر جهانی‌شدن"، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، ۴(۴)، ۲۴-۱.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰).
- قانون پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴-۱۳۹۰).
- کاوایانی، حسن و نصر، احمدرضا (۱۳۹۵). "سنترپژوهی چالش‌های برنامه‌های درسی آموزش عالی کشور در دهه اخیر و راهکارهای پیش رو"، *دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، ۷(۱۳)، ۳۶-۷.
- گی، جنوا (۱۳۸۹). "اهمیت تعلیم و تربیت چندفرهنگی"، *ترجمه محمد ظاهر فهیمی، جامعه فرد*، شماره ۴، ۲۵۰-۲۳۹.
- مکتبی، سیدحبيب و حنیفی، فریبا(۱۳۸۴). *سیر تحولات آموزش و پرورش در ایران از ایران باستان تا هزاره سوم*. تهران: انتشارات فراشناختی اندیشه.
- مقصودی، مجتبی(۱۳۷۲). *قومیت‌ها و نقش آن در تحولات سیاسی سلطنت محمدرضا پهلوی*. تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

-ملکی، حسن (۱۳۸۰). "فرهنگ و برنامه درسی معلم و برنامه‌ریزی درسی". *رشد معلم*، شماره ۱۶۱.

-ملکی، حسن (۱۳۸۹). *برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)*، مشهد: پیام اندیشه.
-مورن، ادگار (۱۳۸۴). *هویت انسانی*. ترجمه امیر نیک پی، فائزه محمدی، تهران: انتشارات قصیده سرا.

-موسی‌پور، نعمت‌اله (۱۳۸۵). *مبانی برنامه‌ریزی آموزش متوسطه*. تهران: پیام اندیشه، چاپ دوم.
-مهرمحمدی، محمود و همکاران (۱۳۸۹). *برنامه درسی، نظرگاه‌ها. رویکردها و چشم‌اندازها*. تهران: انتشارات سمت، مشهد: آستان قدس رضوی.

-مجموعه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۹)، تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.

-معینی، سیدمهدی (۱۳۸۵). افزایش قابلیت پیاده‌مداری، گامی به سوی شهری انسانی‌تر، *نشریه هنرهای زیبا*، (۲۷)، ۱۶-۵.

-وفایی، رضا و سبحانی‌نژاد، مهدی (۱۳۹۴). "مؤلفه‌های آموزش چندفرهنگی و تحلیل آن در محتوای کتب درسی"، *دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی سال سوم*، شماره ۵، ۱۲۸-۱۱۱.

-یعقوبی، سلام؛ احمدی، سه رکاو و قادری، مصطفی (۱۳۹۲). "ابعاد و مؤلفه‌های کثرت‌گرایی فرهنگی در برنامه درسی ایران و جهان"، *همایش ملی آموزش و پرورش چندفرهنگی*.

-Chittom, Lynn-nore(2011). Teachers tips for ereating a multicultural curriculum a vailable at: <http://www.Brighthub.com>.

-David B. Resnik,(2009). J.D.,Ph.D. international standards for Research integrity: An idea whose time has come?, Jul; 16(4):218-228.

-Delpit,L. (1992),"Education in a multicultural society: Our future's greatest challenge". *Journal of Negro Education*.61(3), 237-261.

-Ford, Donna. Y. Harris, John(2000). A framework for infusing multicultural curriculum to gifted education. *Roeper Review*, 23(1).4-10.

-Gorski, P(2010),"the challenge of defining multicultural education". *Journal of social psychology*, 58, 310-315.

- Gay, G.(2000).” Culturally Responsive Teaching: Theory, Research, &Practice”, New York: Teachers College Press.
- Hale,J.E. (1989), Black children: Their roots, culture, and learning styles, Provo. UT: Brigham Young University Press.
- Klein,F.M.(2003),” Alternative Curriculum Conceptions And Designs” , Ornstein Allen C. and others, Contemporary issues in curriculum, Third Ed., Allyn and Bacom, Paerson Education Inc.,Boston.
- Mccarthy C, Crichlow. 1993. Race Identity and Representation in Education. First. United States of Amerrica: Routledge.
- Nieto, S.(1992), Affirming diversity:”The sociopolitical context of multicultural education “, New York: Longman.
- Nieto, S. (2002), “Curriculum Development in Muiticultural Education”. Course syllabus for education 559, Spring 2002 semester, University of Massachusetts/ Amherst, School of Education.
- Parekh,B.(2008) the Concept of Multicultural Education. In S. Modgil, G.K. Verma,K. Mallick, & C. Modgil (Eds). Multicultural Education: The Interminable Debate(PP 19-31).
- Perkins, m&mebert, j(2011),”efficacy of multicultural education for preschool children”, Journal of cross-cultural psychology, vol 36, no 4PP, 497-517.
- Resnik,(2009).”Teacher Perspectives as a Tool for Reflection Partnerships and Professtional Growth”. Paper Presented at the at the Annual Meeting of the American Educational Research Association San Fransisco.
- Stavros, J., & G. Saint,(2010) “SOAR:Linking Strategy and OD to Sustainable Performance” in W.J. Rothwell, J.M. Stavros, R. Sullivan(Eds.), Practicing Organization Development: A Guid for Leading, San Francisco, CA: Jossey-Bass Change, PP. 377-394.
- Swartout, Deanna M. (2005). Multicultural education curriculum. Encyclopedia of Children’s Health. Available at: <http://www.healthofchildren.com>.
- Toward refugees: An evaluation of a school-based multicultural curriculum and anti-racist intervention. Journal of Applied Social Psychology.